UPAMIĘTNIENIE ŻYDÓW ŁÓDZKICH

2003 – 2005

COMMEMORATING THE JEWS OF ŁÓDŹ

Urząd Miasta Łodzi
City of Łódź

UPAMIĘTNIENIE ŻYDÓW ŁÓDZKICH

2003 – 2005

THE COMMEMORATION OF JEWS OF ŁÓDŹ

Urząd Miasta Łodzi
City of Łódź

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2022

Wydawca / Publisher:

URZĄD MIASTA ŁODZI
ul. Piotrkowska 104
90 004 Łódź
tel. + 48 42 638 40 00
fax +48 42 638 40 04
www.uml.lodz.pl
uml@uml.lodz.pl

Opracowanie / Editor: Małgorzata Andrzejewska-Psarska
Tłumaczenie / Translation: Małgorzata Andrzejewska-Psarska, John Crust
Zdjęcia / Photos: Archiwum UMŁ, Paweł Herzog, Tomasz Stańczak/Agencja Gazeta, Marian Zubrzycki, Wojciech Szygendowski Archiwum Państwowe w Łodzi

Projekt graficzny / Design: Andrzej Graczykowski
Skład i łamanie / DTP: CORRESTUDIO
Druk / Printing: Drukarnia Wydawnictw Naukowych Sp. z o.o, Łódź

ISBN 83-912351-9-x

Autorem rysunku przedstawiającego sylwetkę kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny jest Abraham Koplowicz. Urodził się 18 lutego 1930 roku w Łodzi. Wraz z rodzicami został wywieziony z getta w ostatnim tranporcie do Oświęcimia. Zginął w komorze gazowej we wrześniu 1944 roku, mając zaledwie czternaście lat.
Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, najwyższy budynek na terenie getta, w czasie niemieckiej okupacji został przekształcony w magazyn zrabowanego mienia żydowskiego.

The art work of Abraham Koplowicz depicts St. Mary's Assumption's Church. Abraham was born on February 18, 1930, in Łódź. He and his parents were among the last Jews of the ghetto to be transported to Auschwitz in August 1944. Abraham died in a gas chamber the following month at the age of 14. St. Mary's Assumption's Church was the tallest building in the ghetto; the German occupation authorities turned the church into a warehouse for the stolen Jewish property.

UPAMIĘTNIENIE ŻYDÓW ŁÓDZKICH

2003 – 2005

COMMEMORATING THE JEWS OF ŁÓDŹ

RAPORT Z DZIAŁAŃ UPAMIĘTNIAJĄCYCH ŻYDOWSKIE DZIEDZICTWO ŁODZI

A REPORT OF THE COMMEMORATIONS PAYING HOMAGE TO THE JEWISH HERITAGE OF ŁÓDŹ

Urząd Miasta Łodzi
City of Łódź

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2022

CONTENT

6 Jerzy Kropiwnicki, I SIDE WITH THE VICTIM

8 David Peleg, JEWISH TRADITION IS ALIVE

10 Władysław Bartoszewski, TOWARDS THE UNKNOWN

12 Michael Schudrich, 'IN A PLACE WHERE THERE ARE NO HUMAN BEINGS, STRIVE TO BE HUMAN' - THE TALMUD

14 Symcha Keller, SIXTY YEARS HAVE PASSED

16 Henryk Kozłowski, THOSE WHO WERE MURDERED – REST IN PEACE

18 Commemoration of the Jews of Łódź

20 The Litzmannstadt Ghetto

22 Honor Committee

28 Commemoration of the 60th Anniversary of the Liquidation of the Litzmannstadt Ghetto in Łódź

34 Exhibitions

36 Commemoration of the 61st Anniversary of the Liquidation of the Litzmannstadt Ghetto in Łódź

39 Exerpts from the Media Reports

44 Monuments Commemorating the Litzmannstadt Ghetto in Łódź

48 On-going Projects Connected with the Commemoration of the Jews of Łódź

50 Publications, Films, CDs

56 Cooperation with Tel Aviv

58 Finances

60 Contributors

62 Institutions Supporting the City of Łódź in Organizing the Commemoration of the Jews of Łódź

Spis treści

7 Jerzy Kropiwnicki, STAJĘ PO STRONIE OFIARY

9 David Peleg, TRADYCJA ŻYDOWSKA ŻYJE

11 Władysław Bartoszewski, W NIEWIADOMYM KIERUNKU

13 Michael Schudrich, „TAM, GDZIE NIE MA ISTOT LUDZKICH, STARAJ SIĘ BYĆ LUDZKIM" - TALMUD

15 Symcha Keller, MINĘŁO 60 LAT

17 Henryk Kozłowski, TYM, KTÓRZY ZOSTALI ZAMORDOWANI – SPOCZYWAJCIE W POKOJU

19 Upamiętnienie łódzkich Żydów

21 Litzmannstadt Getto

23 Komitet Honorowy

29 Program Obchodów 60. Rocznicy Likwidacji Litzmannstadt Getto w Łodzi

35 Wystawy

37 Program Obchodów 61. Rocznicy Likwidacji Litzmannstadt Getto w Łodzi

39 Echa medialne

45 Kompleks pomników upamiętniających Litzmannstadt Getto w Łodzi

49 Długofalowe projekty związane z upamiętnieniem łódzkich Żydów

51 Publikacje, filmy, płyty

57 Współpraca z Tel Awiwem

59 Finanse

61 Sponsorzy

63 Instytucje, które wspierały Urząd Miasta Łodzi w działaniach upamiętniających łódzkich Żydów

I SIDE WITH THE VICTIM

On the 29th of August 2004, we commemorate the 60th anniversary of the Litzmannstadt Ghetto's final annihilation. This tragedy was especially painful for the City of Łódź – one of the largest Jewish centers in pre-war Poland – as that was the end of the huge Jewish community, which had been living in our city for generations and had been co-creating its history.

As the Mayor of Łódź, I have believed from the very beginning that the anniversary of the Litzmannstadt Ghetto's liquidation should be at last appropriately commemorated. My friend, Władysław Bartoszewski, drew my attention to its meaning for the Litzmannstadt Ghetto Survivors. He also stressed that, so far, no adequate attention had been devoted to the tragic fate of Łódź Jewry that would do justice to the scale of misfortune that befell this community.

On the day the German army entered the city, 230,000 Jewish people lived here, constituting a third of our city's inhabitants. When the Germans retreated from Łódź five years later, only an 840-person sanitary brigade of Jews remained in the Ghetto. The quick pace of the war resulted in the fact that only a few thousand Łódź Jews managed to save themselves from death in the camps and in the death marches – a mere five percent of the pre-war number.

Today the people who lived through that tragedy are over 70, and frequently over 80 years old. They are living in Israel, Western Europe and in America. Many of them came to Łódź, and for the majority of them, this may be the last great trip in their lives. But this is not the only reason why I decided to extend special care over the commemoration of the Jews of Łódź.

I have thought a lot about the situation of a witness to a crime. When people analyze the question of crime, usually they think about the two sides: the executioner and the victim. And yet, we realize that there is also a third party, the witness.

In Łódź, authors of the crime were the Germans, the victims the Jews and the witnesses were those who were outside the ghetto, i.e. the Poles. In every crime, the roles of the executioner and the victim are fixed for good. The witness stands before an eternal moral challenge – he can either be silent together with the executioner or cry with the victim. In my opinion, silence is morally unacceptable. The witness of the crime must cry out.

These are the dimensions of the tragedy which we recollect today, a crime that has been perpetrated on innocent people, on the inhabitants of our city. And we can't be silent about it.

Jerzy Kropiwnicki
Mayor of Łódź

STAJĘ PO STRONIE OFIARY

29 sierpnia 2004 roku czciliśmy 60. rocznicę ostatecznego unicestwienia Litzmannstadt Getto. Dla Łodzi - jednego z największych centrów żydowskich w przedwojennej Polsce – ta tragedia była szczególnie dotkliwa, bo stanowiła koniec wielkiej wspólnoty żydowskiej, żyjącej w naszym mieście od pokoleń i współtworzącej jego historię.

Jako prezydent Łodzi od początku uważałem, że rocznicę likwidacji Litzmannstadt Getto wreszcie należy stosownie upamiętnić. Na jej znaczenie dla łódzkich Ocalałych zwrócił mi uwagę mój przyjaciel, Władysław Bartoszewski. Także na to, iż dotychczas nie poświęcono tragicznym losom łódzkich Żydów uwagi adekwatnej do rozmiaru nieszczęścia, jakie spadło na tę społeczność.

W dniu, w którym armia niemiecka wkroczyła do Łodzi, mieszkało tu 230 tys. Żydów. Była to jedna trzecia naszej społeczności miejskiej. Gdy Niemcy wycofali się z Łodzi 5 lat później - na terenie Getta była już tylko 840-osobowa brygada sanitarna złożona z Żydów. Niemcy nie zdążyli ani wywieźć ich do obozu śmierci, ani zabić na miejscu. Tempo działań wojennych sprawiło, że udało się ocalić od śmierci w obozach i w wyniszczających marszach kilkanaście tysięcy byłych łodzian - w sumie ledwie 5 procent przedwojennej populacji.

Dziś osoby, które przeżyły tamtą tragedię mają ponad 70, a często ponad 80 lat. Mieszkają w Izraelu, w krajach Europy Zachodniej i za Oceanem. Wielu z nich przyjechało do Łodzi i dla większości była to ostatnia wielka podróż w życiu. Ale nie tylko dlatego postanowiłem upamiętnienie łódzkich Żydów objąć szczególną troską.

Dużo rozmyślałem o sytuacji świadka zbrodni. Kiedy ludzie rozważają problem zbrodni, zazwyczaj myślą o dwóch stronach - o kacie i ofierze. Rzadko uświadamiamy sobie, że bywa jeszcze strona trzecia, to znaczy świadek.

W Łodzi autorami tej zbrodni byli Niemcy, ofiarami Żydzi, a świadkami ci, których w getcie nie zamknięto, więc przede wszystkim Polacy. W każdej zbrodni rola ofiara i kata jest raz na zawsze ustalona. Świadek natomiast staje wobec nieprzemijającego wyzwania moralnego - może milczeć razem z katem albo krzyczeć razem z ofiarą. W moim przekonaniu milczenie jest moralnie nie do zaakceptowania. Świadek zbrodni musi krzyczeć.

To są wymiary tragedii, którą dziś przypominamy. Zbrodni, której dokonano na niewinnych ludziach. Na współmieszkańcach naszego miasta. I nie wolno o tym milczeć.

Jerzy Kropiwnicki
Prezydent Miasta Łodzi

JEWISH TRADITION IS ALIVE

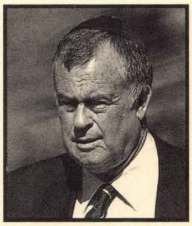
The City of Łódź played an important role in the history of European Jews. On the eve of the Second Word War, 230,000 Jews lived in the city. Jewish businessmen, such as Izrael Poznański, turned the city into one of the main textile centers in Europe. Jewish artists like painter Artur Szyk, pianist Artur Rubinstein and poet Julian Tuwim significantly contributed to the rich cultural life in Łódź. Many Jews, born in Łódź, emigrated to Israel before the Second World War and played an important role in the establishment and development of this country, including the former President of Israel, Professor Efraim Katzir.

The Litzmannstadt Ghetto was established by the Nazis as the first of the ghettos. At the beginning, although confined, there were opportunities for social and educational life. In 1942 and 1944, the Germans sent around 145,000 Jews to the death camps and on August 29, 1944 the ghetto was liquidated.

The Germans murdered the vast majority of the Jews from Łódź, but they did not succeed in murdering the spirit of Judaism and Jewish life in Łódź. The Jewish Community of Łódź is alive and active and bears testimony to the great history of Jews in this city.

David Peleg
Ambassador of the State of Israel in Poland

TRADYCJA ŻYDOWSKA ŻYJE

Miasto Łódź odegrało ważną rolę w historii europejskich Żydów. w przededniu II wojny światowej żyło w nim 230 000 Żydów. Żydowscy przemysłowcy, tacy jak Izrael Poznański, przeobrazili Łódź w jeden z głównych środków przemysłu tekstylnego w Europie. Żydzi wnieśli swój wkład w bogate życie kulturalne Łodzi i można tu wymienić takich artystów jak malarz Artur Szyk, muzyk Artur Rubinstein, poeta Julian Tuwim. Wielu polskich Żydów urodzonych w Łodzi, wyemigrowało do Izraela przed i po II wojnie światowej, odgrywając ważną rolę w tworzeniu i budowaniu tego państwa. Był wśród nich prezydent Izraela, prof. Efraim Katzir.

Litzmannstadt Getto było pierwszym z gett utworzonych przez hitlerowców. W początkowym okresie jego istnienia, mimo ograniczeń, żydowskie życie społeczne i edukacyjne toczyło się dalej. W 1942 i 1944r. Niemcy wysłali ok. 145 000 Żydów z łódzkiego getta do obozów śmierci i 29 sierpnia 1944r. zlikwidowali je.

Niemcy wymordowali większość łódzkich Żydów, lecz nie udało im się zamordować ducha judaizmu jak i żydowskiego życia w Łodzi. Żydowska wspólnota w Łodzi żyje i działa, dając świadectwo wielkiej historii Żydów w tym mieście.

David Peleg
Ambasdor Izraela w Polsce

TOWARDS THE UNKNOWN

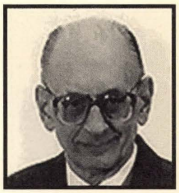
Reflections on the genocide perpetrated by the Third German Reich, established especially for achieving such criminal purposes, is still alive after more than 60 years since that time. One also realizes that the murders were followed by the intention of complete elimination of any trace of the victims' existence. The remains of the victims were burned, their belongings stolen or destroyed, and their names obliterated. All efforts to keep on and cultivate the memory of those who lived among us and died a martyr's death are a triumph of justice. The Łódź Ghetto was the second largest after Warsaw in terms of the numbers of people confined and those sentenced to death. Numerous testimonies and documents prove how tragic the everyday life there was. But along with the documents and accounts, other evidence should speak to the young generation; the most important being the place that served as the 'Umschlagplatz,' the point of departure from relative normality of ghetto life, the first stop on the way to death in Birkenau and elsewhere.

The symbolism of this place – the long road towards the unknown – refers to the tragic experience of our co-citizens, the Polish Jews of Łódź, as well as the fate of those deported to the Litzmannstadt Ghetto from Germany, Austria, the Czech Republic, Luxembourg, along with 5,000 Roma from Burgenland, Austria. This place is a very painful testimony of the European experience of the 20th century.

In still uniting Europe, we need to maintain a global memory of these totalitarian crimes, first and foremost of the victims, as well as of the causes of those crimes. The memory of what had happened in Łódź and many other places in Europe during the Second World War should oblige us to draw unequivocal conclusions that will result in education and a guidance towards a respect for others, regardless of their faith or roots. The Biblical Commandment 'Thou Shalt Not Kill' becomes, in such places as Łódź, while commemorating its history, an imperative for each of us living on the earth, witnesses of that epoch and their descendants.

Władysław Bartoszewski
Co-founder of Żegota, the Council for Aid to Jews; Chairman of the Council for Protection of the Memory of Combat and Martyrdom of the Republic of Poland; Honorary Citizen of the State of Israel; the Righteous Among the Nations

W NIEWIADOMYM KIERUNKU

Refleksja nad ludobójstwem dokonywanym przez zorganizowane formacje III Rzeszy niemieckiej, powołane specjalnie dla realizacji tych zbrodniczych planów jest żywa także po upływie 60 lat od tamtych wydarzeń. Nasuwa się przy tym myśl, że zabijaniu ludzi towarzyszył zamiar zupełnego zatarcia śladów ich istnienia. Szczątki ofiar palono, ich mienie grabiono lub niszczono, ich imiona miały pozostać nieznane.

Późnym triumfem sprawiedliwości są wszelkie przejawy zachowania, kultywowania i krzewienia pamięci o tych, który żyli wśród nas i zginęli męczeńską śmiercią. Getto w Łodzi było drugim co do wielkości po Warszawie skupiskiem Żydów, potencjalnie skazanych na śmierć. Liczne świadectwa i dokumenty wskazują, jak tragicznie ciężka była ich codzienność. Ale obok świadectw i dokumentów przemawiać powinny do potomnych także inne dowody historii: do najważniejszych należy niewątpliwie miejsce spełniające rolę Umschlagplatzu, miejsce pożegnania ze względną normalnością codziennego życia w getcie, pierwszy etap drogi do śmierci w Birkenau lub gdzie indziej. Symbolika tego miejsca - długiej drogi prowadzącej w nieznanym kierunku - odnosi się do tragicznych doświadczeń zarówno naszych obywateli, polskich Żydów z Łodzi, jak też Żydów deportowanych do Litzmannstadt Getto z Niemiec, Austrii, Czech i Luksemburga, wreszcie także kilka tysięcy Romów z Burgenlandu w Austrii. Jest więc to miejsce w bardzo smutnym tego słowa znaczeniu, dokumentem europejskiego doświadczenia dwudziestego wieku. W jednoczącej się Europie potrzeba nam globalnej pamięci o zbrodniach totalitaryzmu, a przede wszystkim o ich ofiarach, jak też przyczynach tych zbrodni. Pamięć o tym, co stało się w Łodzi i w bardzo wielu innych miejscach w Europie w latach II wojny światowej zobowiązywać nas powinna do wyciągnięcia jednoznacznych wniosków dla wychowania i kształcenia ludzi w duchu szacunku do innych, jakiegokolwiek by nie byli wyznania, czy pochodzenia. Biblijny nakaz „nie zabijaj" staje się w takich miejscach jak wspominająca swoją historię Łódź imperatywem dla każdego z nas, żyjących na tej ziemi świadków tej epoki i ich potomków.

Władysław Bartoszewski
Współzałożyciel Rady Pomocy Żydom „Żegota", Przewodniczący Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, Honorowy Obywatel Państwa Izrael, Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata

'IN A PLACE WHERE THERE ARE NO HUMAN BEINGS, STRIVE TO BE HUMAN'– THE TALMUD

The Germans killed the Jews. But before they murdered the Jews, they attempted to destroy their humanity. In the history of genocide, a critical step in the murder process is the dehumanization of the victim. The Shoah is an example of this attempt. While the Germans horribly succeeded in their genocide of European Jewry, they failed in their attempt to deprive the Jews of their humanity. In no place was this clearer than in the Łódź Ghetto.

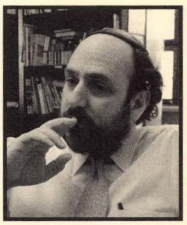
The Litzmannstadt Ghetto was the longest lasting ghetto of the Second World War. The Jews here experienced the depravations and savagery of the Germans longer than anyone else. And yet it is in the Litzmannstadt Getto that we find the most advanced social welfare and educational programs. From soup kitchens to 'brit mila' (the circumcision ritual), from youth meetings to burials, from the Hasidim to the secular, the Jews reaffirmed day after day their ability to remain human under (what is an insignificant word) inhuman conditions.

The life in the Łódź Ghetto testifies that the human spirit can always strive to fulfill the statement from the Talmud. It teaches each of us that we never have a reason to stop behaving as a human being should. No matter what happens, we have an obligation to behave in a certain fashion.

The Jews of the Litzmannstadt Ghetto taught us how to live, as well as how to die. That is why we today, and our children and grandchildren after us, will always remain obligated to remember the Jews of the Litzmannstadt Ghetto. Their memory is for a blessing.

Michael Schudrich
Chief Rabbi of Poland

„TAM, GDZIE NIE MA ISTOT LUDZKICH, STARAJ SIĘ BYĆ LUDZKIM" – TALMUD

Niemcy zabijali Żydów, jednakże zanim ich zgładzili, starali się zabić ich człowieczeństwo. W historii ludobójstwa, istotnym krokiem w procesie mordowania jest dehumanizacja ofiary. Shoah jest przykładem takiego działania. Choć Niemcom w potworny sposób powiodło się ludobójstwo europejskich Żydów, nie udało im się pozbawić ich człowieczeństwa. Nigdzie nie było to bardziej widoczne niż w getcie w Łodzi.
Litzmannstadt Getto istniało najdłużej ze wszystkich gett w czasie II wojny światowej. Zamknięci tam Żydzi doświadczali zdeprawowania i bestialskich prześladowań ze strony Niemców dłużej niż ktokolwiek inny. A jednak właśnie w Litzmannstadt Getto działały najlepiej opracowane programy opieki społecznej i edukacji. Od stołówek po „brit mila" (obrzezanie), od ruchów młodzieżowych po pochówki, chasydzi i osoby niereligijne – każdego dnia Żydzi potwierdzali umiejętność zachowania własnego człowieczeństwa i ludzkiego zachowania w nieludzkich (to słabe określenie) warunkach.
Życie w łódzkim getcie świadczy o tym, że duch człowieczy, mimo wszelkich trudności, dąży do wypełnienia tego, do czego nawołuje Talmud. Uczy ono nas wszystkich, że nigdy nie będziemy mieli powodu, by przestać zachowywać się tak, jak istotom ludzkim należy. Bez względu na to, co się dzieje, mamy obowiązek zachować swoje człowieczeństwo.
Żydzi w Litzmannstadt Getto uczyli nas jak żyć i jak umierać. Dlatego też dzisiaj my, nasze dzieci, a także i wnuki, zobowiązujemy się zawsze pamiętać o Żydach z Litzmannstadt Getto. Pamięć o nich to błogosławieństwo.

Michael Schudrich,
Naczelny Rabin Polski

SIXTY YEARS HAVE PASSED

Sixty years have passed since the final liquidation of the Litzmannstadt Ghetto. Around 200,000 Jews from Łódź, surrounding towns (Brzeziny, Pabianice, Zduńska Wola) as well as from Western Europe (from Vienna, Berlin, Hamburg, Prague, Frankfurt, Cologne, Luxembourg, Düsseldorf) passed through the ghetto. The majority of them set off on their last trip, to the death camps of Chełmno nad Nerem and Auschwitz-Birkenau from the Radegast Station.

For 60 years, since the end of the Second World War, the history of the ghetto has been nearly forgotten. Places marked by tragic events of the Holocaust haven't been commemorated. The Radegast Station, almost unchanged, wasn't considered a place of national remembrance. The building, the tracks with the 'Krupp' sign, until recently, have served the Polish Railway Lines.

Our community has felt this oblivion, as well as the erasing of the existence and tragedy of the 230,000 Jewish inhabitants of Łódź. Now, in free and democratic Poland, on the initiative of the Mayor of Łódź, Jerzy Kropiwnicki, we are making up the lost 60 years and regaining the memory. A mighty commemoration of the Radegast Station, the 'Umschlagplatz' of Łódź, is a very meaningful gesture. It also symbolizes changes in the approach of Łódź residents towards the history of the pre-war citizens.

Symcha Keller
Chairman of the Jewish Community of Łódź

MINĘŁO 60 LAT

Minęło 60 lat od ostatecznej likwidacji Litzmannstadt Getto; przeszło przez nie około 200 000 Żydów pochodzących z Łodzi i okolicznych miasteczek (m.in. Brzezin, Zduńskiej Woli) oraz deportowanych z Europy Zachodniej (z Wiednia, Berlina, Hamburga, Kolonii, Pragi, Luksemburga, Frankfurtu i Düsseldorfu). Większość z nich wyruszyła w swoją ostatnią podróż do obozów zagłady w Chełmnie nad Nerem i Auschwitz-Birkenau ze stacji kolejowej Radegast.

Przez 60 lat, od końca II wojny światowej, niemalże zapomniano, nie upamiętniano i nie oznakowano ważnych miejsc związanych ze straszną tragedią Holokaustu. Stacja Radegast, która zachowała się w prawie nie zmienionym kształcie, nie była traktowana jako miejsce pamięci narodowej. Budynek stacji, tory i bocznica kolejowa z sygnaturą firmy Krupp, do niedawna służyły PKP.

Nasza społeczność bardzo boleśnie odczuwała zapomnienie, gdy z historii miasta wykreślono około 230 000 jego żydowskich mieszkańców i tragedię, która ich dotknęła. Obecnie, w wolnej i demokratycznej Polsce, z inicjatywy Prezydenta Łodzi, Jerzego Kropiwnickiego, nadrabiamy stracone 60 lat i przywracamy pamięć. Godne upamiętnienie Stacji Radegast, łódzkiego „Umschlagplatzu" ma charakter symboliczny. Jest również wyrazem zmian, jakie zaszły wśród łodzian w postrzeganiu historii jej przedwojennych mieszkańców.

Symcha Keller
Przewodniczący Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Łodzi

THOSE WHO WERE MURDERED – REST IN PEACE THOSE WHO LIVE – STAY HEALTHY AND HAPPY

The commemoration of the tragic death of 5,000 Roma in the Łódź Ghetto is not only a nationwide event, but also a worldwide event. We ask ourselves: Why did they die? The Roma people avoid wars and weapons. They died simply because they were Roma. Now, the memory of how they were discriminated and persecuted will be a warning for the young generation.
Łódź is a very particular city. People of various backgrounds used to live here and developed this city. We would wish that such a tendency would be continued, that people would understand and respect each other, and that racism and discrimination would finally become history. In commemorating the place of martyrdom of the Roma, the City of Łódź showed its respect to the Roma tragedy. I wish to acknowledge Mayor Jerzy Kropiwnicki, who, as the first in 60 years, has commemorated the fate of our Sisters and Brothers. I would like to thank all those who are involved in the organization of this commemoration.
Those who were murdered – rest in peace.
Those who live – I wish peace, mutual understanding and respect.
'Javen sasie bahtałe' – stay healthy and happy.

Szero Rom Henryk Kozłowski
(Leader of the Roma Community in Poland)

'... I am here to pay homage to the 5,000 Roma murdered in Łódź, far from their home country, condemned here to inhuman living-conditions. If the bottom of hell existed anywhere - it was here in "Zigaunerlager", the Gypsy Camp...'

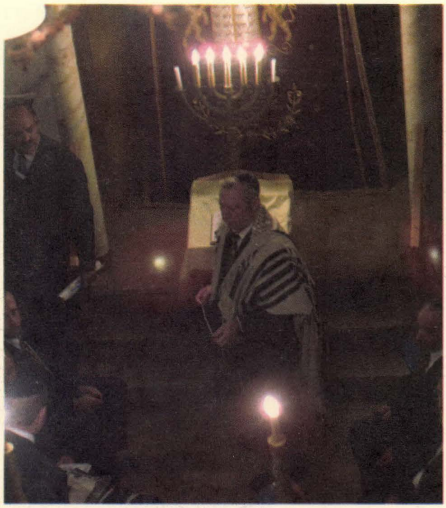
(From the speech of Mayor Jerzy Kropiwnicki, delivered in the former Gypsy Camp)

Obchody 60. Rocznicy Likwidacji Litzmanstadt Getto w Łodzi - 2004r.
Commemoration of the 60th Anniversary of the Liquidation of the Litzmannstadt Ghetto in Łódź - 2004

Modlitwy w synagodze / Prayers in the synagogue

Na dziedzińcu synagogi / Courtyard of the synagogue

Początek modlitw / Beginning of memorial service

Synagoga Reicherta - jedyna w Łodzi, która przetrwała niemiecką okupację; ul. Rewolucji 28.
Reichert Synagogue - the only one in Łódź, that survived the German occupation; ul. Rewolucji 28.

Warsztaty plenerowe "Trzy święta żydowskie"
'Three Jewish Festivals', outdoor workshops

Pomysłodawcą i organizatorem warsztatów był Hikie Fromer, mieszkający w Łodzi izraelski przedsiębiorca i filantrop.
Na zdjęciu razem z rodziną.
Workshops were initiated and organized by Hikie Fromer, Israeli businessman and philantropist, resident of Łódź.
On the photo with his family.

Modlitwy na Cmentarzu Żydowskim / Prayers at the Jewish Cemetery

Od lewej: Jehuda Widawski; Symcha Keller, Przewodniczący Gminy Żydowskiej w Łodzi; Michael Schudrich, Rabin Warszawy i Łodzi (obecnie Naczelny Rabin Polski).
From the left: Jehuda Widawski, Symcha Keller, Chairman of the Jewish Community in Łódź; Michael Schudrich, Rabbi of Warsaw and Łódź (now Chief Rabbi of Poland).

W modlitwach brali udział goście z całego świata.
Participants from throughout the world were taking part in prayers.

Od lewej: Stefan Krajewski, Wojewoda Łódzki; Ron Huldai, Mer Tel Awiwu; Jerzy Kropiwnicki, Prezydent Miasta Łodzi; Kantor Benzion Miller.
From the left: Stefan Krajewski, Voivode of Łódź; Ron Huldai, Mayor of Tel Aviv; Jerzy Kropiwnicki, Mayor of Łódź; Cantor Benzion Miller.

Uroczystości na Cmentarzu Żydowskim; śpiewa Chór Wielkiej Synagogi w Jerozolimie.
Ceremonies at the Jewish Cemetery; here is the singing Choir of the Great Jerusalem Synagogue.

Marsz Pamięci. Na pierwszym planie Straż Miejska i sztandar Prezydenta Miasta Łodzi.
Memorial March. In front, the City Guard with the banner of the Mayor of the City of Łódź.

Dla wielu uczestników, obchody były okazją do szukania wiadomości o bliskich, którzy przebywali w getcie.
For many participants, the commemoration was an opportunity to look for information about lost relatives who had been imprisoned in the ghetto.

Tłum uczestników szedł w milczeniu na Stację Radegast.
Crowds of participants were walking in silence to the Radegast Station.

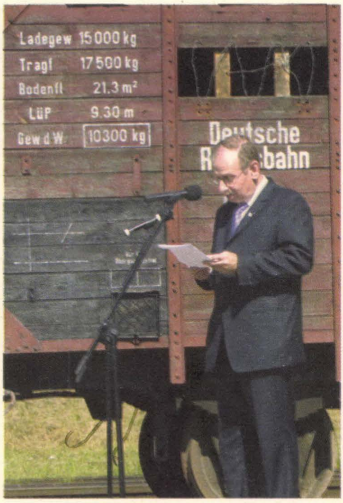

Wnętrze Stacji Radegast.
Uczestnicy czytają listy transportowe.
Radegast Station.
Participants reading transport lists.

Uroczystości na Stacji Radegast / Ceremonies at the Radegast Station

Jerzy Kropiwnicki, Prezydent Miasta Łodzi
Jerzy Kropiwnicki, Mayor of Łódź

Ilan Shalgy, Minister Nauki Izraela
Ilan Shalgy, Minister of Science of Israel

Goscie Honorowi. Siedzą m.in: Jacek Saryusz-Wolski, Wiceprzewodniczący Parlamentu Europejskiego; Zvi Bergman, p.o. Przewodniczącego Ziomkostwa Łodzian w Izraelu; Marek Belka, Premier RP; Ryszard Kaczorowski, ostatni Przezydent RP na Uchodźstwie z żoną; Longin Pastusiak, Marszałek Senatu RP; Ilan Szalgy, Minister Nauki Izraela; Leon Kieres, Prezes Instytutu Pamięci Narodowej.
Honorable Guests. Among others: Jacek Saryusz-Wolski, Vice-President of the European Parliament; Zvi Bergman, acting Chairman of the Organization of Former Residents of Łódź in Israel; Marek Belka, Prime Minister of Poland; Ryszard Kaczorowski, the last President of Poland in Exile, with wife; Longin Pastusiak, Speaker of the Senate of Poland; Ilan Szalgy, Minister of Science of Israel; Leon Kieres, President of the Institute of National Remembrance.

Filharmonia Łódzka im. Artura Rubinsteina pod dyrekcją Marka Pijarowskiego
The Artur Rubinstein Philharmonic Orchestra; conductor: Marek Pijarowski

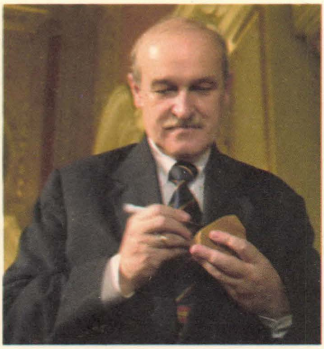

Uczestnicy zwiedzają Stację Radegast.
Participants visiting the Radegast Station.

Po zakończeniu uroczystości.
After the ceremonies.

Premier Marek Belka wręcza odznaczenia państwowe Towie Ben Zwi i Eugene Ribakoffowi.
Marek Belka, Prime Minister of Poland, presents Polish national medals to Tova Ben Zvi and Eugene Ribakoff.

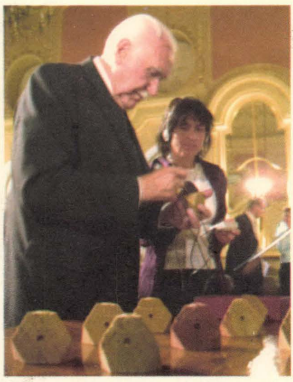

Jerzy Kropiwnicki, Prezydent Miasta Łodzi
Jerzy Kropiwnicki, Mayor of Łódź

Podpisywanie Kamieni dla Pokoju
Signing of the Milestones for Peace

Arcybiskup Władysław Ziółek
Archbishop Władysław Ziółek

Prezydent RP na Uchodźstwie, Ryszard Kaczorowski
Presient of Poland in Exile, Ryszard Kaczorowski

TYM, KTÓRZY ZOSTALI ZAMORDOWANI – SPOCZYWAJCIE W POKOJU TYM, KTÓRZY ŻYJĄ – BĄDŹCIE ZDROWI I SZCZĘŚLIWI

Upamiętnienie męczeńskiej śmierci 5000 Romów w getcie łódzkim jest wydarzeniem nie tylko na skalę krajową, ale niewątpliwie odbije się echem na świecie. Zadajemy sobie pytanie: dlaczego zginęli? Przecież Romowie unikają wojen i broni. Zginęli nie dlatego, że walczyli i byli wrogiem, ale dlatego, że byli Romami. Teraz pamięć o tym, jak byli dyskryminowani i prześladowani będzie przestrogą dla młodego pokolenia. Łódź jest szczególnym miastem. w nim żyli i kształtowali je ludzie różnych narodowości. Chcielibyśmy, aby nadal tak było i aby ludzie rozumieli się i szanowali, by rasizm i dyskryminacja, z którymi wciąż się spotykamy, stały się wreszcie przeszłością. Upamiętniając miejsce kaźni Romów, Łódź podkreśliła szacunek dla ich tragedii. Pragnę wyrazić uznanie prezydentowi Jerzemu Kropiwnickiemu, który jako pierwszy od 60 lat upamiętnił tragedię naszych Sióstr i Braci. Dziękuję wszystkim za zaangażowanie w organizację Obchodów.
Tym, którzy zostali zamordowani – spoczywajcie w pokoju.
Tym, którzy żyją – życzę pokoju, wzajemnego zrozumienia i szacunku. „Javen sasie bahtałe" – bądźcie zdrowi i szczęśliwi.

Szero Rom – Henryk Kozłowski

„...Składam dziś hołd 5 000 Romów zamordowanych tu w Łodzi, z dala od kraju, w którym mieszkali, skazanych tu na nieludzkie warunki życia. Jeśli było gdzieś dno piekła - to właśnie tu, w Podobozie Cygańskim..."

(Z przemówienia Prezydenta Jerzego Kropiwnickiegona terenie d. Podobozu Cygańskiego)

COMMEMORATION OF THE JEWS OF ŁÓDŹ

The rich multicultural heritage of Łódź is truly a fascinating story. Four great cultures played major roles in cultivating the city's distinct character: Polish, Jewish, German, and Russian. Łódź was one of the few European metropolitan centers to emerge at what one might call American capitalist speed. Attracted by growing opportunities, artisans and merchants from different parts of Europe migrated to Łódź. Among these newcomers were a number of Jews. They played a significant role in helping to develop a robust, cosmopolitan center, the second largest in Poland. They built hospitals and schools; they established libraries and sports clubs; they published newspapers and books. There is a presence – a Jewish heritage – firmly embedded in the very foundation of this city and it continues to radiate today. In 1939, the Jewish people numbered some 230,000 – about 35 percent of the city's population. Most of the Jewish community, the second largest in Europe, was confined by the Germans in the Litzmannstadt Ghetto and forced into slave labor. Over 90 percent of the ghetto inmates perished in the Holocaust. Only some 12,000 survived.

The adequate commemoration of the liquidation of the Litzmannstadt Ghetto was initiated by the Mayor of Łódź, Jerzy Kropiwnicki, and co-organized by the Jewish Community of Łódź. The coordination of this complex commemorative project started in 2003 and many different Polish and foreign institutions joined in the effort. An Honorary Committee of the Commemoration listed 100 VIPs from all over the world.

The year 2004 was a significant year in the history of the city. The 60th anniversary of annihilation of the Jewish community reminded Łódź of its important place in history. The commemoration consisted of documentary reviews, educational projects, meetings of Polish, Jewish and German youth, the festival 'Encounters with the Jewish Culture,' academic conferences and other official events. Citizens of Łódź, as well as visitors from abroad, participated in these events; Poles, Jews, Germans, students and Survivors all were in attendance. On August 29, more than 5,000 people marched from the Jewish Cemetery to Radegast Station. At the same time, the construction of monuments commemorating the Litzmannstadt Ghetto was launched.

In 2005 we observed the 61st Anniversary of the Liquidation of the Litzmannstadt Ghetto. Again, on August 29, we marched in silence from the cemetery to the little train station. There, the Radegast Station Annihilation Monument was officially opened. City officials also laid the foundation stone for a monument dedicated to the Poles involved in saving the lives of Jewish people during the years 1939-45.

The commemoration yielded a new sense of rediscovery about our city's Jewish heritage and a rebirth in the study and research of the history of Łódź. The efforts by city authorities have also succeeded in helping to rekindle Polish-Jewish relations. It has resulted in closer cooperation with the City of Tel Aviv, a flourishing relationship with the Organization of Former Residents of Łódź in Israel, and helped in facilitating on-going contacts with the world's Jewish institutions.

UPAMIĘTNIENIE ŁÓDZKICH ŻYDÓW

Historycznie, miasto nad Łódką stanowiło mieszankę czterech narodowości: polskiej, niemieckiej, rosyjskiej i żydowskiej. Charakter wieloetnicznej Łodzi kreowały zarówno instytucje specyficzne dla zamkniętego kręgu kulturalnego poszczególnych nacji, jak i te, które tworzyły wartości wspólne, uniwersalne dla rozwoju i tradycji miasta. Kres kwitnącej wielokulturowości przyniósł wybuch II wojny światowej. Ponad 1/3 mieszkańców Łodzi została zamknięta przez Niemców w getcie i zmuszona do niewolniczej pracy. Na skutek chorób i eksterminacji zginęło ponad 90 procent więźniów Litzmannstadt Getto. Z 230 000 osób przeżyło około 12 000.

Inicjatywę adekwatnego uczczenia tragicznych wydarzeń w Litzmannstadt Getto jako pierwszy podjął Prezydent Miasta Łodzi, Jerzy Kropiwnicki. Współorganizatorem obchodów rocznicowych związanych z likwidacją Litzmannstadt Getto w Łodzi była Gmina Wyznaniowa Żydowska. Prace nad przygotowaniem kompleksowych projektów upamiętniających łódzkich Żydów rozpoczęły się w roku 2003. Włączyło się doń kilkadziesiąt instytucji z kraju i zagranicy; powołano Komitet Honorowy, w skład którego weszło ponad 100 osobistości z całego świata.

Rok 2004 był rokiem szczególnym w historii naszego miasta. w 60. rocznicę zgładzenia społeczności żydowskiej, Łodzi została przywrócona pamięć. W programie Obchodów znalazły się przeglądy filmów dokumentalnych, działania edukacyjne, spotkania młodzieży polskiej, żydowskiej i niemieckiej, Spotkania z Kulturą Żydowską, konferencje naukowe oraz uroczystości rocznicowe. Brali w nich udział łodzianie i goście z zagranicy: Polacy, Żydzi i Niemcy; młodzież, uczniowie i Ocaleni z getta. 29 sierpnia w Marszu Pamięci, z cmentarza żydowskiego na Stację Radegast, przeszło ponad 5 tysięcy ludzi. Rozpoczęto również budowę kompleksu pomników upamiętniających Litzmannstadt Getto.

W roku 2005 miały miejsce obchody kolejnej, 61. Rocznicy Likwidacji Litzmannstadt Getto. Po raz drugi uczestnicy przeszli w milczącym marszu z cmentarza przy ul. Brackiej na stacyjkę przy ul. Stalowej. Dokonano także otwarcia Pomnika Zagłady – Stacji Radegast oraz wmurowano kamień węgielny pod budowę Pomnika Polaków Ratujących Żydów w czasie II wojny światowej.

Kontynuacją działań upamiętniających społeczność żydowską naszego miasta będą studia nad historią i tradycjami dawnej Łodzi. Od trzech lat władze skutecznie starają się o odnowienie stosunków polsko-żydowskich. Efektem tych zabiegów jest intensywna współpraca z miastem partnerskim, Tel Awiwem, zacieśnienie związków ze Stowarzyszeniem Byłych Łodzian w Izraelu oraz stałe kontakty ze światowymi instytucjami zajmującymi się badaniami nad historią Żydów.

THE LITZMANNSTADT GHETTO

The ghetto was formed on February 8, 1940 as one of the first in the occupied Polish territories, and it was the last one to be liquidated. After the Warsaw Ghetto, it was the second largest ghetto population center in Poland, and the largest in the territories incorporated into the Third Reich. It was situated in the most neglected northern part of Łódź, covering 4.13 square kilometers. In its final days, the ghetto held 160,320 Jewish people, predominantly those from Łódź. Records show 19,953 Jews from Western Europe were deported there between October 17 and November 4, 1941:

Vienna – 4,999
Prague – 4,999
Luxembourg – 512
Berlin – 4,054
Cologne – 2,012
Frankfurt am Main – 1,186
Hamburg – 1,062
Duesseldorf – 1,007
Emden - 122

In addition, from December 1941 until May 1942, records show 19,722 Jews from liquidated ghettos in Kraj Warty (Wartegau) were placed there. Altogether, an estimated 200,000 Jews passed through the Litzmannstadt Ghetto. All these people were pushed into indescribably harsh conditions, for the ghetto gradually became a hermetically-sealed slave work camp, which brought the occupying forces huge profits. Documents show119 plants and workshops operated in the ghetto, utilizing 70,000 people.

The ghetto's inner administration was managed by what was called the Superior of the Jewish Elders (Der Alteste der Juden in Litzmannstadt Getto). This function was performed by Mordechai Chaim Rumkowski, who was appointed by the German authorities. He was the only intermediary between the Jewish ghetto administration and the Nazi authorities. Over 40,000 Litzmannstadt Ghetto inmates died of hunger, cold and diseases. Their graves are in the Jewish Cemetery on Bracka Street, in an area called the Ghetto Field. Most of the remaining ghetto prisoners were transported to death camps in Chełmno nad Nerem (Kulmhof am Ner) or Auschwitz-Birkenau. A small number of ghetto inhabitants were deported to slave labor camps in the Reich. The Germans decided to liquidate the ghetto in the summer of 1944. The last transport left Radegast Station to Auschwitz on August 29, 1944. Only an 840-person cleaning brigade remained until Soviet troops entered Łódź.

(from Julian Baranowski's 'The Łódź Ghetto 1940-1944: Vademecum')

LITZMANNSTADT GETTO

zostało zorganizowane przez Niemców 8 lutego 1940 r. jako jedno z pierwszych gett utworzonych na okupowanych ziemiach polskich, a zlikwidowane jako ostatnie. Było ono drugim - po getcie warszawskim - najliczniejszym skupiskiem ludności żydowskiej w Polsce, a największym na ziemiach wcielonych do Rzeszy. Zlokalizowano je w północnej części okupowanej Łodzi na obszarze 4,13 km^2. Z chwilą jego zamknięcia przebywało w nim 160 320 Żydów - głównie mieszkańców Łodzi. W okresie od 17 października do 4 listopada 1941 r. Niemcy wsiedlili do niego 19 953 Żydów z Europy Zachodniej:

Wiedeń - 4999
Praga - 4999
Luksemburg - 512
Berlin - 4054
Kolonia - 2012
Frankfurt nad Menem - 1186
Hamburg - 1062
Duesseldorf - 1007
Emden - 122

Ponadto od grudnia 1941 r. do maja 1942 r. umieszczono w nim 19 722 Żydów ze zlikwidowanych gett prowincjonalnych z obszaru Kraju Warty (Wartegau). Łącznie przez Litzmannstadt Getto przeszło około 200 tys. Żydów.

Ludność niewolniczo pracowała, bowiem getto stopniowo stawało się hermetycznie zamkniętym obozem pracy przymusowej, przynoszącym okupantowi olbrzymie zyski. Działało w nim 119 zakładów i warsztatów przemysłowych, zatrudniających 70 tys. osób.
Wewnętrzną administracją getta kierował Przełożony Starszeństwa Żydów (Der Alteste der Juden in Litzmannstadt Getto). Funkcję tę pełnił, mianowany przez okupacyjne władze, Mordechaj Chaim Rumkowski. Był jedynym pośrednikiem między żydowską administracją getta, a władzami niemieckimi.

Ponad 40 tys. więźniów Litzmannstadt Getto zmarło w wyniku chorób, zimna, głodu. Ich groby znajdują się na cmentarzu żydowskim przy ul. Brackiej na tzw. polu gettowym. Pozostali zostali wywiezieni do obozów zagłady w Chełmnie nad Nerem lub w Auschwitz-Birkenau. Niewielka część więźniów została deportowana do obozów pracy przymusowej na terenie Rzeszy. Niemcy podjęli decyzję o likwidacji getta latem 1944 r. Ostatni transport odjechał ze Stacji Radegast w kierunku Auschwitz 29 sierpnia 1944r. W Litzmannstadt Getto pozostała jedynie 840-osobowa brygada porządkowa, która dotrwała do wkroczenia wojsk radzieckich do Łodzi.

Na podst: Julian Baranowski „Getto łódzkie 1940-1944. Vademecum".

Honor Committee of the Commemoration of the 60th Anniversary of the Liquidation of the Litzmannstadt Ghetto in Łódź, appointed in 2003 by the Mayor of Łódź, Jerzy Kropiwnicki.

GUY AACH – Chairman of the Israel Consistory of Luxembourg
LESZEK BALCEROWICZ – President of the National Bank of Poland
TADEUSZ BARTKOWIAK – Director General of the Polish Post
WŁADYSŁAW BARTOSZEWSKI – Co-founder of Żegota, the Council for Aid to Jews; Chairman of the Council for Protection of the Memory of Combat and Martyrdom of the Republic of Poland; Honorary Citizen of the State of Israel, the Righteous Among the Nations
KRZYSZTOF BASZCZYŃSKI – Member of the Sejm of the Republic of Poland
AVI BECKER – Executive Director of the World Jewish Congress
MAREK BELKA – Prime Minister of the Republic of Poland [2004 - 2005]
PAVEL BEM – Mayor of Prague
CHASKIEL O. BESSER – Member of the Board of Directors of the Ronald S. Lauder Foundation
JAN KRZYSZTOF BIELECKI – President of Bank Pekao SA, former Prime Minister of the Republic of Poland [1991]
SARA J. BLOOMFIELD – Director of the US Holocaust Memorial Museum, Washington, DC
MAREK BOROWSKI – Marshal of the Sejm of the Republic of Poland
ALEXANDER BRENNER – President of the Jewish Community in Berlin
ZBIGNIEW BRZEZIŃSKI – former Adviser to the President of the USA
JERZY BUZEK – Member of the European Parliament, former Prime Minister of the Republic of Poland [1997 - 2001]
MIECZYSŁAW CIEŚLAR – Bishop of The Evangelical Church of the Augsburg in Łódź
WŁODZIMIERZ CIMOSZEWICZ – Minister of Foreign Affairs of the Republic of Poland
ESRA COHN – President of the Jewish Community in Düsseldorf
MICHAŁ CZAJKOWSKI – Member of the Commission of Dialogue with Judaism of the Polish Catholic Church
WALDEMAR DĄBROWSKI – Minister of Culture of the Republic of Poland
CARL DEDECIUS – Writer, Honorary Citizen of Łódź
LUDWIK DORN – Chairman of parliamentary club Law and Justice
MAREK EDELMAN – A Surviving Leader of the Warsaw Ghetto Uprising
JOACHIM ERWIN – Mayor of Düsseldorf
BERNIE FARBER – Executive Director of the Canadian Jewish Congress
NOAH FLUG – Chairman of the Center of Organizations of Holocaust Survivors in Israel
DANIEL FRIED – Former Ambassador of USA in Poland, Special Adviser to the President of USA in the National Security Council
CEZARY GRABARCZYK – Member of the Sejm of the Republic of Poland
MAREK GRABAREK – President and CEO of LOT Polish Airlines
DAVID A. HARRIS – Executive Vice President of the American Jewish Committee
MICHAEL HAUPL – Mayor of Vienna [1994 -]
PAUL HELMINGER – Mayor of Luxembourg
RON HULDAI – Mayor of Tel Aviv
ROMAN JAGIELIŃSKI – Member of the Sejm of the Republic of Poland

Komitet Honorowy Obchodów 60. Rocznicy Likwidacji Litzmannstadt Getto w Łodzi, utworzony w 2003 r. na zaproszenie Jerzego Kropiwnickiego, Prezydenta Miasta Łodzi

GUY AACH – Przewodniczący Konsystorza Żydowskiego w Luksemburgu
LESZEK BALCEROWICZ – Prezes Narodowego Banku Polskiego
TADEUSZ BARTKOWIAK – Dyrektor Generalny Poczty Polskiej
WŁADYSŁAW BARTOSZEWSKI – współzałożyciel Rady Pomocy Żydom „Żegota", Przewodniczący Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, Honorowy Obywatel Państwa Izrael, Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata
KRZYSZTOF BASZCZYŃSKI – Poseł na Sejm RP
AVI BECKER – Dyrektor Zarządzający Światowego Kongresu Żydów
MAREK BELKA – Premier RP [2004-2005]
PAVEL BEM – Burmistrz Pragi
CHASKIEL O. BESSER – Członek Rady Dyrektorów Fundacji Rolanda S. Laudera
JAN KRZYSZTOF BIELECKI – Prezes Zarządu Banku Pekao S.A., były Premier RP [1991]
SARA J. BLOOMFIELD – Dyrektor Muzeum Holocaustu w Waszyngtonie
MAREK BOROWSKI – Marszałek Sejmu RP
ALEKSANDER BRENNER – Przewodniczący Gminy Żydowskiej w Berlinie
ZBIGNIEW BRZEZIŃSKI – były Doradca Prezydenta Stanów Zjednoczonych
JERZY BUZEK – Poseł do Parlamentu Europejskiego, były Premier RP [1997 - 2001]
MIECZYSŁAW CIEŚLAR – Biskup Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Łodzi
WŁODZIMIERZ CIMOSZEWICZ – Minister Spraw Zagranicznych RP
ESRA COHN – Przewodniczący Gminy Żydowskiej w Düsseldorfie
MICHAŁ CZAJKOWSKI – Członek Komitetu ds. Dialogu z Judaizmem Episkopatu Polski
WALDEMAR DĄBROWSKI – Minister Kultury RP
KARL DEDECIUS – pisarz, Honorowy Obywatel Łodzi
LUDWIK DORN – Przewodniczący Klubu Parlamentarnego PiS
MAREK EDELMAN – ostatni żyjący Przywódca Powstania w Getcie Warszawskim
JOACHIM ERWIN – Nadburmistrz Düsseldorfu
BERNIE FARBER – Dyrektor Zarządzający Kanadyjskiego Kongresu Żydów
NOAH FLUG – Przewodniczący Związku Organizacji Ocalałych z Holocaustu
DANIEL FRIED – były Ambasador USA w Polsce, Specjalny Doradca Prezydenta USA w Narodowej Radzie Bezpieczeństwa
CEZARY GRABARCZYK – Poseł na Sejm RP
MAREK GRABAREK – Prezes Zarządu i Dyrektor Generalny Polskich Linii Lotniczych LOT
DAVID A. HARRIS – Wiceprezes Amerykańskiego Komitetu Żydowskiego
MICHAEL HAUPL – Burmistrz Wiednia [1994 -]
PAUL HELMINGER – Burmistrz Luksemburga
RON HULDAI – Burmistrz Tel Awiwu
ROMAN JAGIELIŃSKI – Poseł na Sejm RP

KRZYSZTOF JANIK – Chairman of parliamentary club of Democratic Left Alliance
ELŻBIETA JANKOWSKA – Member of the Sejm of the Republic of Poland
TOMAS JELINEK – President of the Prague Jewish Community
JAN NOWAK-JEZIORAŃSKI – Former Adviser to the President of the USA, the legendary 'courier from Warsaw'
RYSZARD KACZOROWSKI – the last President of the Republic of Poland in Exile [1989-1990]
JAROSŁAW KALINOWSKI – Member of the Sejm of the Republic of Poland
MOSHE KATSAV – President of the State of Israel
SYMCHA KELLER – Chairman of the Jewish Community of Łódź
LEON KIERES – President of the Institute of National Remembrance
VACLAV KLAUS – President of the Czech Republic
SALOMON KORN – The President of Jewish Community in Frankfurt am Main
STEFAN KRAJEWSKI – Voivode of Łódź [2004-2005]
EWA KRALKOWSKA – Member of the Sejm of the Republic of Poland
LUDWIK KRASUCKI – President of the Society of Jewish Veterans and Victims of the Second World War
ABRAHAM KRIEGER – Chairman of The Shem Olam Institute in Israel
PIOTR KRZYWICKI – Member of the Sejm of the Republic of Poland
ALEKSANDER KWAŚNIEWSKI – President of the Republic of Poland [1995 - 2005]
RONALD S. LAUDER – President of the Ronald S. Lauder Foundation
JANUSZ LISAK – Member of the Sejm of the Republic of Poland
AGNIESZKA MAGDZIAK-MISZEWSKA – Consul General of the Republic of Poland in New York
KRZYSZTOF MAKOWSKI – Voievode of Łódź [2001-2004]
GRZEGORZ MATUSZAK – Member of the Senate of the Republic of Poland
YONA METZGER – Chief Rabbi of Israel
LESZEK MILLER – Member of the Sejm of the Republic of Poland, former Prime Minister of the Republic of Poland [2001-2004]
JAN MUNK – Chairman of Jewish Communities in the Czech Republic
ALICJA MURYNOWICZ – Member of the Sejm of the Republic of Poland
DARIA NAŁĘCZ – Managing Director of the State Archives of Poland
ŁUCJA NOWAK – Director of the Museum of Konin
JÓZEF OLEKSY – Marshal of the Sejm of the Republic of Poland
VASSILIOS PAPAGEORGOPOULOS – Mayor of Thessaloniki
LONGIN PASTUSIAK – Speaker of the Senate of the Republic of Poland
SYLWESTER PAWŁOWSKI – Chairman of the City Council of Łódź
DAVID PELEG – Ambassador of the State of Israel in Poland
ANDRZEJ PĘCZAK – Member of the Sejm of the Republic of Poland
ANDRZEJ RACZKO – Minister of Finance of the Republic of Poland
VIVIANE REDING – Member of the European Commission
JAN ROKITA – Chairman of parliamentary club of Civic Platform
SZYMON ROMAŃCZUK – Archbishop of the Orthodox Church of Łódź and Poznań
DAVID ROSEN – Director of the Department of American Jewish Congress
PETRA ROTH – Mayor of Frankfurt am Main
KRZYSZTOF RUTKOWSKI – Member of the Sejm of the Republic of Poland
MIROSŁAW SAWICKI – Minister of National Education and Sport of the Republic of Poland
FRITZ SCHRAMMA – Mayor of Cologne

KRZYSZTOF JANIK – Przewodniczący Klubu Parlamentarnego SLD
ELŻBIETA JANKOWSKA – Poseł na Sejm RP
TOMAS JELINEK – Przewodniczący Gminy Żydowskiej w Pradze
JAN NOWAK-JEZIORAŃSKI – były Doradca Prezydenta Stanów Zjednoczonych, legendarny „ kurier z Warszawy"
RYSZARD KACZOROWSKI – ostatni Prezydent RP na Uchodźstwie [1989-1990]
JAROSŁAW KALINOWSKI – Poseł na Sejm RP
MOSHE KATSAV – Prezydent Izraela
SYMCHA KELLER – Przewodniczący Gminy Żydowskiej w Łodzi
LEON KIERES – Prezes Instytutu Pamięci Narodowej
VACLAV KLAUS – Prezydent Republiki Czeskiej
SALOMON KORN – Przewodniczący Gminy Żydowskiej we Frankfurcie nad Menem
STEFAN KRAJEWSKI – Wojewoda Łódzki [2004-2005]
EWA KRALKOWSKA – Poseł na Sejm RP
LUDWIK KRASUCKI – Prezes Stowarzyszenia Żydów Kombatantów i Poszkodowanych w II Wojnie Światowej
ABRAHAM KRIEGER – Przewodniczący Instytutu Shem Olam w Izraelu
PIOTR KRZYWICKI – Poseł na Sejm RP
ALEKSANDER KWAŚNIEWSKI – Prezydent RP [1995 - 2005]
RONALD S. LAUDER – Prezes Fundacji Ronalda S. Laudera
JANUSZ LISAK – Poseł na Sejm RP
AGNIESZKA MAGDZIAK-MISZEWSKA – Konsul Generalny RP w Nowym Jorku
KRZYSZTOF MAKOWSKI – Wojewoda Łódzki [2001-2004]
GRZEGORZ MATUSZAK – Senator RP
YONA METZGER – Naczelny Rabin Izraela
LESZEK MILLER – Poseł na Sejm RP,
były Premier RP [2001-2004]
JAN MUNK – Przewodniczący Federacji Gmin Żydowskich w Czechach
ALICJA MURYNOWICZ – Poseł na Sejm RP
DARIA NAŁĘCZ – Dyrektor Naczelny Archiwów Państwowych
ŁUCJA NOWAK – Dyrektor Muzeum Okręgowego w Koninie
JÓZEF OLEKSY – Marszałek Sejmu RP
VASSILIOS PAPAGEORGOPOULOS – Burmistrz Salonik
LONGIN PASTUSIAK – Marszałek Senatu RP
SYLWESTER PAWŁOWSKI – Przewodniczący Rady Miejskiej w Łodzi
DAVID PELEG – Ambasador Izraela w Polsce
ANDRZEJ PĘCZAK – Poseł na Sejm RP
ANDRZEJ RACZKO – Minister Finansów RP
VIVIANE REDING – Komisarz Komisji Europejskiej
JAN ROKITA – Przewodniczący Klubu Parlamentarnego PO
SZYMON ROMAŃCZUK – Prawosławny Arcybiskup Łódzki i Poznański
DAVID ROSEN – Dyrektor w Kongresie Żydów Amerykańskich
PETRA ROTH – Nadburmistrz Frankfurtu nad Menem
KRZYSZTOF RUTKOWSKI – Poseł na Sejm RP
MIROSŁAW SAWICKI – Minister Edukacji Narodowej i Sportu RP
FRITZ SCHRAMMA – Nadburmistrz Kolonii

MICHAEL SCHUDRICH – Chief Rabbi of Łódź and Warsaw
AVNER SHALEV – President of Yad Vashem Institute
BRUCE SLOVIN – Chairman of the Board of YIVO Institute for Jewish Research
KALMAN SULTANIK – Vice-President of the World Jewish Congress, President of American Association of Polish Jews
IWONA ŚLEDZIŃSKA-KATARASIŃSKA – Member of the Sejm of the Republic of Poland
JERZY SZMAJDZIŃSKI – Minister of National Defense of the Republic of Poland
MIECZYSŁAW TEODORCZYK – Marshal of the Łódź Voievodship
JACK TRAMIEL – Survivor of the Litzmannstadt Ghetto
MARIAN TURSKI – President of the Jewish Historical Institute, Survivor of the Litzmannstadt Ghetto
SIMONE VEIL – President of Foundation pour la Memoire de la Shoah
ANDRZEJ WAJDA – Film Director
LECH WAŁĘSA – President of the Republic of Poland [1990-1995]
JÓZEF WANCER – Chairman of the Board of BPH/PBK SA Bank
ANDREAS C. WANKUM – President of the Jewish Community in Hamburg
SHEWAH WEISS – Former Ambassador of the State of Israel in Poland, Honorary President of Yad Vashem
JEHUDA WIDAWSKI – Survivor of the Litzmannstadt Ghetto, Special Sponsor of the Jewish Cemetery in Łódź
BENSION WIEBER – Executive Director of the Jewish Community in Cologne
ELZBIETA WIĘCŁAWSKA-SAUK – Member of the Sejm of the Republic of Poland
URI WIZENBERG – Executive Director of the Organization of Former Residents of Łódź in Israel
KLAUS WOWEREIT – Mayor of Berlin
JERZY WRÓBLEWSKI – Director of the Auschwitz-Birkenau Memorial and Museum
ABRAHAM ZELIG – Chairman of the Organization of Former Residents of Łódź in Israel
LEON ZELMAN – Director of the Jewish Welcome Service
HELMUT ZILK – Mayor of Vienna [1984-1994]
WŁADYSŁAW ZIÓŁEK – Archbishop of the Roman Catholic Church in Łódź

MICHAEL SCHUDRICH – Rabin Łodzi i Warszawy
AVNER SHALEV – Prezes Instytutu Yad Vashem
BRUCE SLOVIN – Przewodniczący Zarządu YIVO Institute for Jewish Research
KALMAN SULTANIK – Wiceprzewodniczący Światowego Kongresu Żydów, Prezes Amerykańskiego Stowarzyszenia Żydów Polskich
IWONA ŚLEDZIŃSKA-KATARASIŃSKA – Poseł na Sejm RP
JERZY SZMAJDZIŃSKI – Minister Obrony Narodowej RP
MIECZYSŁAW TEODORCZYK – Marszałek Województwa Łódzkiego
JACK TRAMIEL – były więzień Litzmannstadt Getto w Łodzi
MARIAN TURSKI – Prezes Żydowskiego Instytutu Historycznego, były więzień Litzmannstadt Getto
SIMONE VEIL – Przewodnicząca Fundacji „Pamięć Shoah"
ANDRZEJ WAJDA – reżyser filmowy
LECH WAŁĘSA – Prezydent RP [1990 - 1995]
JÓZEF WANCER – Prezes Zarządu Banku BPH/PBK SA
ANDREAS C. WANKUM – Przewodniczący Gminy Żydowskiej w Hamburgu
SHEWAH WEISS – były Ambasador Izraela, Honorowy Przewodniczący Instytutu Yad Vashem
JEHUDA WIDAWSKI – były więzień Litzmannstadt Getto, fundator odbudowy Cmentarza Żydowskiego w Łodzi
BENSION WIEBER – Dyrektor Zarządzający Gminy Żydowskiej w Kolonii
ELŻBIETA WIĘCŁAWSKA-SAUK – Poseł na Sejm RP
URI WIZENBERG – Dyrektor Zarządzający Organizacji Byłych Mieszkańców Łodzi w Izraelu
KLAUS WOWEREIT – Nadburmistrz Berlina
JERZY WRÓBLEWSKI – Dyrektor Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu
ABRAHAM ZELIG – Przewodniczący Organizacji Byłych Mieszkańców Łodzi w Izraelu
LEON ZELMAN – Dyrektor Jewish Welcome Service
HELMUT ZILK – Burmistrz Wiednia [1984-1994]
WŁADYSŁAW ZIÓŁEK – Arcybiskup Archidiecezji Łódzkiej

COMMEMORATION OF THE 60TH ANNIVERSARY OF THE LIQUIDATION OF THE LITZMANNSTADT GHETTO IN ŁÓDŹ, 2003-2004

2.10 2003 – multimedia concert and exhibition 'Children of the Łódź Ghetto'; music: Andrzej Krauze, scenario: Joanna Podolska, directed by Wojciech Gierłowski. State Archives in Łódź, the Institute of Tolerance, Manufaktura Center

October 2003 – June 2004 'Looking for History: The Łódź Ghetto 1940-44' – special workshop course, University of Łódź

9.12. 2003 Official opening of the Jewish Cultural and Historical Center in Łódź

10.01.2004 Commemoration of the final liquidation of the Gypsy camp, the Zigeunnerlager as it was officially called

14.03.2004 Purimspiel – Jewish Carnival, Nowy Theater

2.03.2004 A series of film presentations and reports on the Litzmannstadt Ghetto (among others: ‚The Photographer', ‚The King and the Jester', ‚Death, Do Not Embrace Me', ‚The Story of Chaim Rumkowski', ‚Zamir Chorale. Jewish Voices Return to Poland'. Organized with the Institute of Tolerance

30.04.2004 The 64th anniversary of the day the ghetto was completely cut off from the rest of Łódź; Polish and Israeli youth mark the old borders of the Litzmannstadt Ghetto

Exhibition 'Between Life and Death – Litzmannstadt Ghetto 1940-1944', Museum of the Struggle for Independence

June, 2004 Encounters with the Jewish Culture *(detailed program on page 30)*

28-30.08.2004 Main ceremonies of the Commemoration of the 60th Anniversary of the Liquidation of the Litzmannstadt Ghetto in Łódź *(detailed program on page 32)*

7.09. 2004 Conference on the Chełmno nad Nerem extermination camp
The Konin Regional Museum, Council of Memory of Combat and Martyrdom, Yad Vashem Institute

11-12.10.2004 International Conference 'The Łódź Ghetto Phenomena'
University of Łódź, the Institute of National Remembrance, and the State Archives in Łódź

PROGRAM OBCHODÓW 60. ROCZNICY LIKWIDACJI LITZMANNSTADT GETTO W ŁODZI 2003 –2004

2.10.2003 Koncert multimedialny i wystawa „Dzieci z łódzkiego getta"; muzyka: Andrzej Krauze, scenariusz: Joanna Podolska, reżyseria: Wojciech Gierłowski. Archiwum Państwowe w Łodzi, Instytut Tolerancji, Centrum Manufaktura

Październik 2003 – czerwiec 2004 „Szukamy historii. Getto łódzkie 1940-1944" Warsztaty historyczno-dziennikarskie, Uniwersytet Łódzki

9.12.2003 Otwarcie Centrum Kultury i Historii Żydów w Łodzi

10.01.2004 Rocznica likwidacji podobozu cygańskiego (Zigeunnerlager)

14. 03. 2004 Purimszpil czyli Karnawał Żydowski, Teatr Nowy

21-28.03.2004 Przegląd filmów dokumentalnych dotyczących Litzmannstadt Getto (m.in. „Fotoamator", „Król i błazen", „Nie oplataj mnie śmierci", „Opowieść o Chaimie Rumkowskim", „Zamir Chorale. Znów słychać w Polsce żydowski śpiew") Zorganizowane wspólnie z Instytutem Tolerancji

30.04.2004 64. rocznica ostatecznego zamknięcia getta i odizolowania od reszty miasta. Happening z udziałem młodzieży polskiej i izraelskiej - zaznaczenie granic Litzmannstadt Getto w topografii dzisiejszej Łodzi
Wystawa: „Między życiem a śmiercią – Litzmannstadt Getto 1940 – 1944". Muzeum Tradycji Niepodległościowych

Czerwiec 2004 Spotkania z Kulturą Żydowską
(szczegółowy program znajduje się na str. 31)

28-30.08.2004 Główne uroczystości z okazji 60. Rocznicy Likwidacji Litzmannstadt Getto w Łodzi *(szczegółowy program znajduje się na str. 33)*

7.09.2004 Sesja naukowa poświęcona najnowszym badaniom nad obozem w Chełmnie nad Nerem. Muzeum Okręgowe w Koninie, Rada Ochrony Pamięci i Miejsc Męczeństwa, Instytut Yad Vashem.

11-12.10. 2004 Sesja naukowa „Fenomen getta łódzkiego"
Uniwersytet Łódzki, Instytut Pamięci Narodowej oraz Archiwum Państwowe w Łodzi

MEETINGS WITH THE JEWISH CULTURE, June 14-29, 2004

Theater performances:
The Old Market Square

June 14, Studio Theater 'The Sanatorium Under the Sign of the Hourglass'
June 17, KTO Theater 'The Tower of Babel'
June 19, Biuro Podróży Theater 'Carmen Funebre'
June 20, Woskrjesjenije Theater 'Job'
June 22, Pławna 9 Theater 'Borders of the Way of the Dead'
June 23, AAA Theater 'The Bench'

Review of pre-war Yiddish films made in Poland
Cytryna Cinema

June 15, 'The Jester'
June 16, 'Children Must Laugh'
June 17, 'A Letter to Mother'
June 18, 'Yidl Mitn Fidl'
June 19, 'Dybbuk'
June 20, 'Mamele'
June 21, 'Chalutzim'

Jewish Music at the Old Market Square

June 25, 'Friday Night,' Teresa Stokowska Studio Forum – Gajda (Łódź), Jewish Choir Tslil (Łódź/Warsaw)
June 26, Tismoret (Warsaw), Rock Four (Israel)
June 27, Jude (Łódź), Michał Urbaniak and the Rubinstein Quartet (Łódź)
June 28, Lechaim (Łódź), Dave Krakauer and Klezmer Madness (USA)
June 29, Sophie Solomon and Socalled's Hip-Hop Khasene with David Krakauer and Michael Alpert (USA)

SPOTKANIA Z KULTURĄ ŻYDOWSKĄ
14-20 czerwca 2004r.

Spektakle teatralne:
Rynek Starego Miasta

14 czerwca Teatr Studio, „Sanatorium pod Klepsydrą"
17 czerwca Teatr KTO, „Wieża Babel"
19 czerwca Teatr Biuro Podróży, „Carmen Funebre"
20 czerwca Teatr Woskrjesjenije, „Hiob"
22 czerwca Teatr Pławna 9, „Granice na drodze umarłych"
23 czerwca Teatr AAA „Ławeczka"

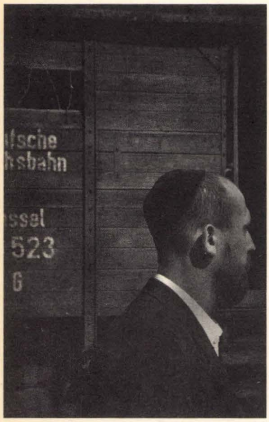
Przegląd polskich filmów w języku jidysz z okresu międzywojennego
Kino „Cytryna" w Łodzi

15 czerwca, „Błazen Purymowy"
16 czerwca, „Droga młodych"
17 czerwca, „List do matki"
18 czerwca, „Judeł gra na skrzypcach"
19 czerwca, „Dybuk"
20 czerwca, „Mateczka"
21 czerwca, „Sabra"

Muzyka Żydowska na Starym Rynku

25 czerwca, „W piątek wieczór", Studio Piosenki „Forum" Teresy Stokowskiej – Gajdy (Łódź), Chór Clil (Łódź / Warszawa)
26 czerwca, Tismoret (Warszawa), Rock Four (Izrael)
27 czerwca, Jude (Łódź), Michał Urbaniak oraz Kwartet Rubinsteina (Łódź)
28 czerwca, Lechaim (Łódź), Dave Krakauer & Klezmer Madness (USA)
29 czerwca, Sophie Solomon & Socalled's Hip-Hop Khasene, z udziałem Davida Krakauera i Michaela Alperta, (USA)

COMMEMORATIVE CEREMONIES, August 27-30, 2004

Uroczystości na Stacji Radegast
Ceremonies at the Radegast Station

August 27

Multimedia Concert 'Children of the Łódź Ghetto'

August 28

Shabbat services; concert 'Children of the Łódź Ghetto'

'Three Jewish Festivals' – outdoor workshops and games for children presenting the traditional holidays of Purim, Hanukah and Shavuot.

August 29

Services in synagogues

Mass for the victims of the Litzmannstadt Ghetto, St. Mary's Assumption's Church

Memorial service at the Jewish Cemetery

Memorial March from the Jewish Cemetery to Radegast Station

Ceremony at Radegast Station:

Official speeches

Concert of the Artur Rubinstein Łódź Philharmonic Orchestra: Ernest Bloch's 'Schelomo' – Cello: Tomasz Strahl; Conductor: Marek Pijarowski

Poznański Palace:

Ceremony presenting Polish national medals to Tova Ben Zvi and Abraham Zelig in recognition of their contributions to Polish-Jewish relations, and to Eugene J. Ribakoff, President of American Jewish Joint Distribution Committee, in honor of the organization's 90th anniversary

'The Milestones for Peace' – an international peace manifesto of renowned people representing different fields of culture, religion and politics

Gala Concert, the Grand Theater of Łódź :

Aleksander Tansman's 'Prophet Isaiah'; Conductor: Wojciech Michniewski

Sinfonia Varsovia Orchestra, the Polish Radio Choir of Kraków and the Silesia Camerata Choir; Concert of three cantors – Benzion Miller, Alberto Mizrahi, Yaacov Motzen and the Choir of the Great Jerusalem Synagogue, conductor: Elli Jaffe, piano: Dani Gildar

August 30

Joint religious service of Jews and Christians, remembering the victims of the Litzmannstadt Ghetto, St. Mary's Assumption's Church.

Planting of Survivors' Trees in the newly-named Survivors' Park

Commemoration of the liquidation of the Gypsy Camp, Old Blacksmith Workshop

Reunion of the Litzmannstadt Ghetto Survivors

Reunion of the '68 Emigration Generation

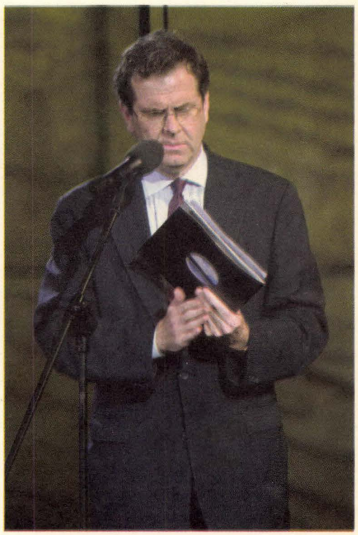
'The Invisible' – concert of cantor Joseph Malovany, music: Anatolijus Senderovas, art production: Jerzy Kalina, the Old Marekt Square *(within the Festival of the Dialogue of Four Cultures)*

Aleksander Tansman, "Prorok Izajasz". Wyk. Sinfonia Varsovia pod dyr. Wojciecha Michniewskiego
Aleksander Tansman's 'Prophet Isaiah' performed by Sinfonia Varsovia; conductor: Wojciech Michniewski

Koncert Trzech Kantorów. Od lewej: Yaakov Moten, Alberto Mizrahi i Benzion Miller.
Concert of Three Cantors. From the left: Yaakov Moten, Alberto Mizrahi and Benzion Miller

David Harris, dyrektor American Jewish Committee
David Harris, Executive Director of the American Jewish Committee

Sadzenie drzewek w Parku Ocalonych / Planting of trees in Survivors' Park

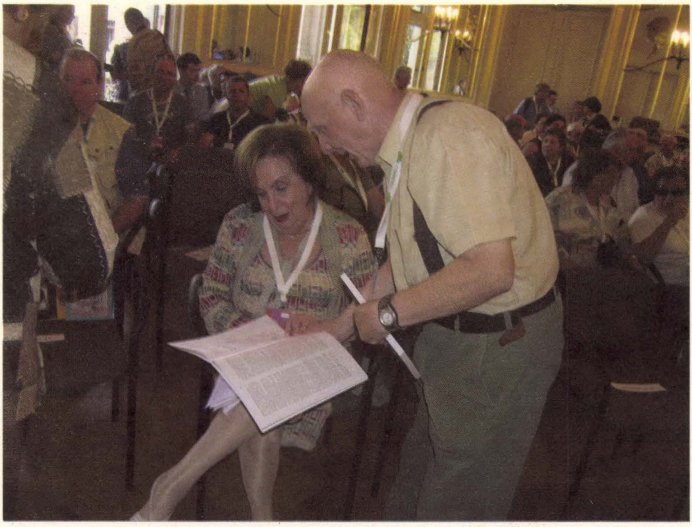

363 byłych więźniów getta zasadziło swoje drzewka w Parku Ocalonych.
363 former ghetto inmates planted their trees in Survivors' Park.

Ocaleni z Litzmannstadt Getto. Po prawej stronie prezydenta Jerzego Kropiwnickiego Halina Elczewska, pomysłodawczyni utworzenia Parku Ocalonych.
Survivors of the Litzmannstadt Ghetto. In the center stands mayor Jerzy Kropiwnicki, and to the right of him is Halina Elczewska, who suggested the idea of Survivors' Park.

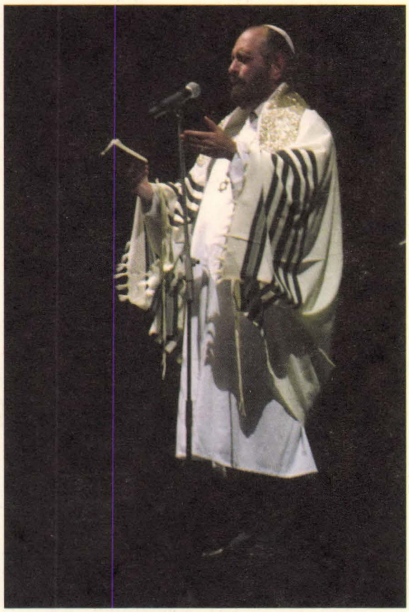

Uroczystości upamiętniające tzw. Obóz Cygański.
Commemorating the 'Gypsy Camp'.

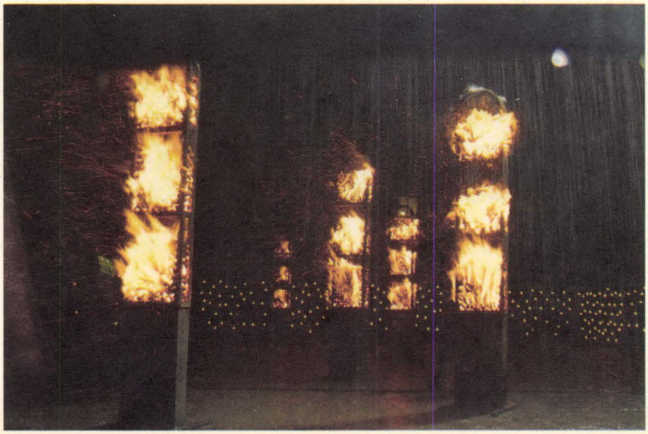

Spotkanie Ocalonych z Litzmannstadt Getto. Na zdjęciu Lucie Cytryn-Bialer i Janusz Kozłowski.
Reunion of the Litzmannstadt Ghetto Survivors. Here Lucie Cytryn-Bialer and Janusz Kozłowski share the moment together.

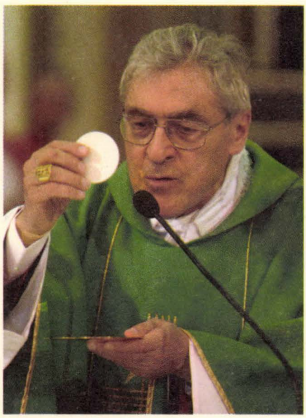

"Niewidzialni", widowsko z udziałem kantora Josepha Malovanego.
'The Invisible', a performance with Cantor Joseph Malovany.

Obchody 61. Rocznicy Likwidacji Litzmanstadt Getto w Łodzi - 2005r.
Commemoration of the 61st Anniversary of Liquidation of the Litzmannstadt Ghetto in Łódź - 2005

Msza św. celebrowana przez Ks. Kardynała Jean-Marie Lustigera.
Mass celebrated by Cardinal Jean-Marie Lustiger.

Od prawej: Josef Buchmann, Ks. Kardynał Jean-Marie Lustiger, Bareket Buchmann, prof. Arno Lustiger.
From the right: Josef Buchmann, Cardinal Jean-Marie Lustiger, Bareket Buchmann, Prof. Arno Lustiger.

Modlitwy w synagodze / Prayers in the synagogue

Otwarcie domu gościnnego "Linat Orchim" z udziałem Michaela Schudricha, Naczelnego Rabina Polski; Michała Nadela, Wiceprzewod. Zarządu Gminy Żydowskiej w Łodzi; Jarosława Nowaka, Dyrektora Biura Promocji UMŁ i Symchy Kellera, Przewodniczącego Gminy Żydowskiej w Łodzi.
Opening of the 'Linat Orchim' guest house with the participation of Michael Schudrich, Chief Rabbi of Poland; Michał Nadel, Vice-Chairman of the Jewish Community in Łódź; Jarosław Nowak, Director of the Bureau of Promotion of the City of Łódź and Symcha Keller, Chairman of the Jewish Community in Łódź.

Koncert chóru żydowskiego "Clil".
Concert of the Tslil Jewish choir.

Uroczystości w Parku Ocalonych / Ceremonies in Survivors' Park.

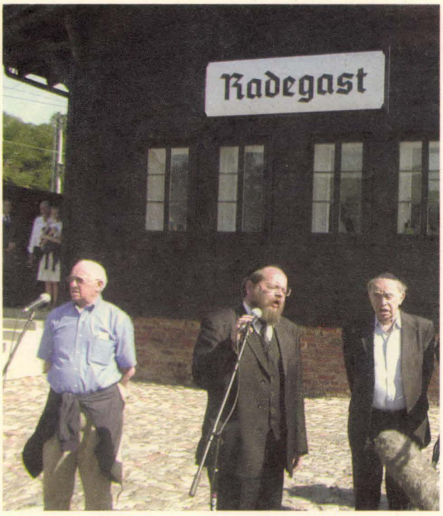
Ceremonie na Cmentarzu Żydowskim. Od lewej: Jehuda Widawski, Ks. Bp Adam Lepa, Symcha Keller, Jarosław Nowak.
Ceremonies at the Jewish Cemetery. From the left: Jehuda Widawski, Bishop Adam Lepa, Symcha Keller, Jarosław Nowak.

W czasie uroczystości harcerze roznosili wodę i pomagali starszym uczestnikom.
During the ceremonies, scouts were distributing water and helping the elderly.

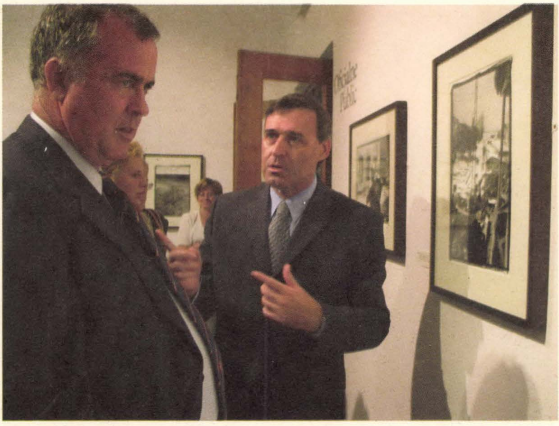

Marsz Pamięci. Od lewej: Włodziemierz Tomaszewski, Wiceprezydent m. Łodzi; Michael Schudrich, Naczelny Rabin Polski; Jerzy Kropiwnicki, Prezydent m. Łodzi; Ron Huldai, Mer Tel Awiwu; David Peleg, Ambasador Izraela w Polsce.
Memorial March. From the left: Włodziemierz Tomaszewski, Deputy Mayor of Łódź; Michael Schudrich, Chief Rabbi of Poland; Jerzy Kropiwnicki, Mayor of Łódź; Ron Huldai, Mayor of Tel Aviv; David Peleg, the Ambassador of Israel in Poland.

Uroczystości na Stacji Radegast, modlitwa "Ani Mamin".
Ceremonies at the Radegast Station, singing of the prayer 'Ani Mamin'.

Otwarcie wystawy "Łódź Getto - Fotografie Henryka Rossa".
Na zdjęciu od lewej: David Peleg, Ambasador Izraela w Polsce; Uri Wizenberg, Dyrektor Ziomkostwa Łodzian w Izraelu.
Opening of the exhibition 'Łodź Ghetto - Photographs of Henryk Ross'.
From the left: David Peleg, the Ambassador of Israel in Poland; Uri Wizenberg, Executive Director of the Organization of Former Residents of Łódź in Israel.

UROCZYSTOŚCI ROCZNICOWE, 27-30 sierpnia 2004

27 sierpnia
Koncert multimedialny „Dzieci z łódzkiego getta"

28 sierpnia
Modlitwy szabatowe, koncert multimedialny „Dzieci z łódzkiego getta"
„Trzy Święta Żydowskie", plenerowe warsztaty plastyczne i zabawy dla dzieci przybliżające tradycje świąt Purim, Chanuka i Szawuot

29 sierpnia
Modlitwy poranne w synagogach
Msza święta w intencji pomordowanych w Litzmannstadt Getto, Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny
Modlitwy na Cmentarzu Żydowskim
Marsz Pamięci; przejście z Cmentarz Żydowskiego na Stację Radegast
Uroczystości na Stacji Radegast:
Przemówienia
Koncert Filharmonii Łódzkiej im. Artura Rubinsteina, Ernest Bloch, „Schelomo" pod dyr. Marka Pijarowskiego. Solo na wiolonczeli – Tomasz Strahl.

Pałac Poznańskiego:
Wręczenie odznaczeń państwowych za zasługi na rzecz pojednania polsko-żydowskiego Tovie Ben Zwi oraz Abrahamowi Zeligowi; wręczenie odznaczenia Eugene J. Ribakoffowi, Prezydentowi American Jewish Joint Distribution Committee z okazji 90 rocznicy działalności AJJDC
Podpisywanie Kamieni Pokoju (*Milestones for Peace* to międzynarodowa manifestacja pokojowa znanych ludzi kultury, polityki religii).

Koncert Galowy, Teatr Wielki w Łodzi:
Oratorium „Prorok Izajasz" Aleksandra Tansmana, w wykonaniu Sinfonii Varsovii, chóru mieszanego Polskiego Radia w Krakowie oraz Chóru Camerata Silesia pod dyrekcją Wojciecha Michniewskiego.
Koncert trzech kantorów: Benziona Millera, Alberto Mizrahiego, Yaacova Motena oraz Chóru Wielkiej Synagogi Jerozolimskiej pod dyr. Elli Jaffe, akompaniuje: Dani Gildar

30 sierpnia
Wspólna modlitwa chrześcijan i żydów w intencji pomordowanych w Litzmannstadt Getto, Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny
Sadzenie drzewek w nowo utworzonym Parku Ocalonych
Uroczystości związane z likwidacją podobozu cygańskiego; „Kuźnia" – miejsce kaźni Romów i Sinti z Austrii
Spotkanie Ocalonych z Litzmannstadt Getto
Spotkanie Pokolenia Emigracji z r. 1968
„Niewidzialni", koncert kantora Josepha Malowanego, muzyka - Anatolijus Senderovas, scenografia - Jerzy Kalina, Stary Rynek (*w ramach Festiwalu Dialogu Czterech Kultur*)

EXHIBITIONS

'Children of the Łódź Ghetto', State Archives in Łódź, the Institute of Tolerance, Manufaktura Center
'The Windows of Bałuty' photo exhibition by Paweł Herzog
'Hurting Memory' photo exhibition of the Jewish Cemetery in Łódź by Włodzimierz Małek
'Hasidim from Lelow' photo exhibition by Leszek Pilichowski
'The Places - Notations' exhibits from the collection of the Art Museum in Łódź in memory of the artists – victims of extermination
'Unable to Forget' photo exhibition of the Litzmannstadt Ghetto area today; Photo Gallery of the Łódź Photographic Society

'On the Border of Death and Hope' Museum of the History of Łódź:
Jewish artists from the collection of David Malek and Signum Foundation
'Our only way is work: Łódź Ghetto 1940-1944'
'Appearances of Normality: Jewelry in the Łódź Ghetto'
'Milestones for Peace'

'The Absent Ones', by Milena Romanowska, 'The Streets of the Ghetto' by Piotr Piluk - multimedia presentations, Institute of National Remembrance, at the Old Market Square
'St. Mary's Assumption's Church 1940-1944' photo exhibition, The Institute of Tolerance
'Mail in the Łódź Ghetto' Museum of the Struggle for Independence
'Wandering Library' Book Art Museum
'A Bygone World: The Paintings of Jewish Artists' Rynek Sztuki Art Gallery
'All My Roots are in You, Jerusalem' Museum of Archaeology and Ethnology

Dzieci z łódzkiego getta / Children of the Łódź Ghetto

WYSTAWY:

„Dzieci z łódzkiego getta", wystawa złożona z archiwalnych zdjęć wykonanych przez żydowskich fotografów w latach 1940-1944, dokumentów z tego okresu oraz tekstów pisanych w getcie przez dzieci. Instytut Tolerancji, Archiwum Państwowe w Łodzi i Centrum Manufaktura
„Okna Bałut", wystawa fotografii Pawła Herzoga.
„Zraniona pamięć", wystawa fotografii Włodzimierza Małka, poświęcona łódzkiemu Cmentarzowi Żydowskiemu
„Chasydzi z Lelowa", wystawa fotograficzna Leszka Pilichowskiego
„Miejsca-Zapisy", wystawa z kolekcji Muzeum Sztuki w Łodzi – dedykowana pamięci artystów – ofiar zagłady.
„Nie-zapomnienie" - spojrzenie z perspektywy lat na obszar Litzmannstadt Getto, Galeria Fotograficzna Łódzkiego Towarzystwa Fotograficznego

Okna Bałut / The Windows of Bałuty

„Na granicy śmierci i nadziei", Muzeum Historii Miasta Łodzi:
Wybitni artyści żydowscy z kolekcji Dawida Malka i Fundacji Signum
„Naszą jedyną drogą jest praca. Getto w Łodzi 1940-1944"
„Pozory normalności. Biżuteria w getcie łódzkim"
„Kamienie dla Pokoju"

„Nieobecni" (aranżacja przestrzenna, autor: Milena Romanowska),
„Ulice Getta" (prezentacja multimedialna, autor: Piotr Piluk), IPN,
miejsce: Stary Rynek
„Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w latach 1940-1944",
wystawa fotografii, Instytut Tolerancji
„Poczta w łódzkim getcie 1940-1944", Muzeum Tradycji Niepodległościowych
„Wędrująca biblioteka", Muzeum Książki Artystycznej
„Miniony świat - malarstwo artystów żydowskich", Galeria Rynek Sztuki
„Wszystkie moje źródła w tobie są, Jeruzalem", Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi

COMMEMORATION: THE 61ST ANNIVERSARY OF THE LIQUIDATION OF THE LITZMANNSTADT GHETTO IN ŁÓDŹ, August 2005

August 28
Mass in memory of the Litzmannstadt Ghetto victims led by Jean-Marie Cardinal Lustiger, St. Mary's Assumption's Church
Formal opening of the Linat Orchim Guest House and presentation of Jewish Information Center, Jewish Community of Łódź
Meeting of the Litzmannstadt Ghetto Survivors

August 29
Morning synagogue service
Meeting in Survivor's Park, symbolic planting of the trees by the Survivors
Prayers at the Jewish Cemetery
Memorial March from the Jewish Cemetery to Radegast Station
Ceremonies at Radegast Station
Opening of the Radegast Station Annihilation Monument

Gala Concert of the Artur Rubinstein Łódź Philharmonic Orchestra. Program: Samuel Barber, Adagio; Max Bruch, Violin concert in G minor; Ludwig van Beethoven, Symphony No.5.
Conductor: Tadeusz Wojciechowski; Violin: Krzysztof Jakowicz

Additional events: Opening of the exhibition 'Łódź Ghetto – Photographs by Henryk Ross, organized by the Foundation of Visual Education, the City of Łódź and the Museum of Art in Łódź

PROGRAM OBCHODÓW 61. ROCZNICY LIKWIDACJI LITZMANNSTADT GETTO W ŁODZI, sierpień 2005

28 sierpnia

Uroczysta Msza Święta w intencji ofiar Litzmannstadt Getto z udziałem kardynała Jean-Marie Lustigera, Kościół Wniebowzięcia NMP,
Uroczyste otwarcie Domu Gościnnego "Linat Orchim" oraz prezentacja Centrum Informacji Żydowskiej przy Gminie Wyznaniowej Żydowskiej w Łodzi
Spotkanie Ocalonych z Litzmannstadt Getto

29 sierpnia

Modlitwy poranne w Małej Synagodze
Spotkanie w Parku Ocalonych
Modlitwy na Cmentarzu Żydowskim
Marsz Pamięci z Cmentarza Żydowskiego na Stację Radegast
Uroczystości na Stacji Radegast
Otwarcie Pomnika Zagłady – Stacji Radegast
Uroczysty koncert w Filharmonii Łódzkiej pod dyrekcją Tadeusza Wojciechowskiego. w programie: Samuel Barber, Adagio; Max Bruch, koncert skrzypcowy g-moll; Ludwik van Beethoven, V Symfonia. Solista – Krzysztof Jakowicz

Uroczystościom towarzyszyła wystawa "Łódź Getto – Fotografie Henryka Rossa", przygotowana przez Fundację Edukacji Wizualnej oraz Muzeum Sztuki w Łodzi.

Tova Ben Zvi

EXCERPTS FROM MEDIA REPORTS

2004

'The city of Łódź will mark sixty years since the liquidation the Lodz Ghetto at the end of the month with a series of commemorations and memorial ceremonies, climaxing with the inauguration of a major monument in memory of the Jews of Łódź at the site of a former freight station from which the Germans sent nearly 150,000 Jews to death in the concentration camps. *This was the last moment to convince these people that the memory of what happened here will not be forgotten, even if they are no longer with us* – said the mayor of Łódź, Jerzy Kropiwnicki. The unabashedly right-wing and fervently Roman Catholic Kropiwnicki, who surprised many by being the chief initiator of the city's Holocaust monument, added that he felt it was his 'moral challenge' to make the Polish people conscious of what happened in the city.' – The Jerusalem Post

'It's August 2004 and masses of people are walking along the road from the Łódź Cemetery to the railroad station where 60 years ago people from the Łódź Ghetto were taken by force and thrown into cattle cars. For some of these people, it was the second time they walked to the Radegast station [...] The city of Łódź, and its Mayor Jerzy Kropinicki invited them to return for a special commemoration of the time the ghetto was liquidated. They come from Israel, USA, Austria, Sweden, Denmark, Germany, Great Britain, France, Czech Republic, Austria, Italy, Russia, Brazil, Canada, Argentina, Ecuador and Australia, places to which these people who themselves or whose grandparents or parents scattered after the war. 200,000 Jews, Sinti and Roma were forced by the Nazis to live in and then forced to leave the Łódź Ghetto, and now the people of Łódź want to commemorate and honor them.' – The Voice (USA)

'Thousands of city residents gathered to hear speakers including Prime Minister of Poland, Marek Belka, Israel's science and technology minister, Ilan Shalgi, and U.S ambassador, Victor Ashe.' – The Toronto Star

'Polish Prime Minister Marek Belka called this ceremony the crowning of his upbringing, referring to his grandparents' stories of pre-war Łódź. [...] Belka said: *Today we can build a bridge of memory and dialogue, after decades of tragic forgetfulness. We owe memory and honor to the Jews of Łódź.*' – India News

'Holocaust Survivors and their families gathered at one of the largest Jewish cemeteries Sunday to remember more than 200,000 Jews from this city, killed by the Nazis, a ceremony marking the 60th anniversary of the last transport from the Łódź Ghetto to Hitler's death camps.' – ABC News

ECHA MEDIALNE

2004

"W Łodzi będzie obchodzona 60. rocznica likwidacji getta. Kulminacją uroczystości upamiętniających będzie prezentacja pomnika upamiętniającego łódzkich Żydów. Powstanie on w miejscu dawnej stacji przeładunkowej, z której Niemcy wysłali prawie 150 tys. Żydów na śmierć w obozach koncentracyjnych. *Był to ostatni moment by udowodnić tym, którzy przeżyli, że pamięć tamtych wydarzeń nie zniknie, nawet jeśli ich samych już wśród nas zabraknie* – powiedział prezydent Łodzi, Jerzy Kropiwnicki. Dla wielu ludzi zaskoczeniem był fakt, iż inicjatorem stworzenia pomnika upamiętniającego Holokaust był gorliwy katolik, wywodzący się ze skrajnie prawicowych ugrupowań politycznych. Kropiwnicki dodaje, iż uświadomienie Polakom tego, co stało się w jego mieście, było dla niego „moralnym wyzwaniem"– Jerusalem Post

"Jest sierpień 2004r, masy ludzi idą ulicami wzdłuż cmentarza w kierunku stacji kolejowej, na której 60 lat temu, do bydlęcych wagonów wtłoczono mieszkańców getta. Niektórzy z maszerujących idą na Stację Radegast po raz drugi w swoim życiu (...) w imieniu miasta, prezydent Jerzy Kropiwnicki zaprosił ich, by powrócili upamiętnić likwidację getta. Przybyli z Izraela, USA, Szwecji, Danii, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Francji, Czech, Austrii, Włoch, Rosji, Brazylii, Kanady, Argentyny, Ekwadoru i Australii, z miejsc, w które los rozrzucił nich samych, bądź ich rodziców i dziadków. Ponad 200 000 Żydów, Romów i Sinti zostało zmuszonych przez hitlerowców do zamieszkania, a następnie opuszczenia getta łódzkiego. Dziś mieszkańcy Łodzi pragną ich uhonorować i upamiętnić." - The Voice (USA)

"...Tysiące mieszkańców miasta zebrały się, by wysłuchać przemówień, m.in. polskiego premiera Marka Belki, izraelskiego ministra nauki Ilana Shalgi oraz ambasadora USA Victora Ashe..." – Toronto Star

"Polski premier Marek Belka nazwał tę ceremonię uwieńczeniem swojego wychowania, przywołując opowieści o przedwojennej Łodzi, zasłyszane od swoich dziadków. (...) Belka powiedział: *Dziś budujemy most pamięci i dialogu ponad dziesięcioleciami tragicznego zapomnienia. Żydom łódzkim jesteśmy winni pamięć i honor.*" – India News

„Ocaleni z Holokaustu i ich rodziny zebrały się w niedzielę na jednym z największych cmentarzy żydowskich, by upamiętnić ponad 200 000 żydowskich mieszkańców miasta, zabitych przez hitlerowców. Biorą udział w ceremonii z okazji 60. rocznicy odjazdu ostatniego transportu z łódzkiego getta do hitlerowskich obozów zagłady. " – ABC News

'5,500 thousand people participated in the Commemoration
1,500 Survivors and their families signed in at the organizational office
360 journalists registered at the press office of the Commemoration
300 volunteers were working at the Commemoration
120 scouts were helping the elderly, distributing water and indicating the way.'
– Gazeta Wyborcza

'The most honorable guest of the ceremonies were the Jews of Łódź, the Ghetto Survivors. When David Harris, director of the American Jewish Committee, asked them to stand up, we could see all those who survived, but had been condemned to death.'
– Gazeta wyborcza

'On the wooden railway station building, white plaques with black gothic letters say 'Radegast.' Next, barb wired cattle cars. As if time stopped and cars were waiting for the last transport. Radegast is not as notorious as Umschlagplatz, but for the Jews of Łódź it means the same thing.' – Rzeczpospolita

Stacja Radegast
Radegast Station

'The decision of the city authorities – and its Mayor, Jerzy Kropiwnicki – to organize ceremonies and remember the murdered Jews of Łódź is a positive beginning to bring back an amputated part of this city and to remind people that the inhabitants of Łódź used to speak, along with Polish (and German), Yiddish.'
– Gazeta Wyborcza

2005

'Cardinal Jean-Marie Lustiger, former Archbishop of Paris, close collaborator and friend of Pope John Paul II, conducted a mass in memory of the ghetto victims. He was praying in St. Mary's Assumption's Church. Lustiger celebrated the mass in Latin, spoke to the worshippers in French and they responded in Polish. *We may confront the power of evil only with a stronger power of love. Let's revive this power in ourselves,* he appealed.' – Gazeta Wyborcza

'This nation, that received from God the commandment 'Thou Shalt Not Kill,' experienced it in a very particular way, said Archbishop of Łódź, Władysław Ziółek. There were no conflicts between the cultures here in Łódź. [...] Children of rich Jewish businessmen were

POMNIK ZAGŁADY - STACJA RADEGAST
THE RADEGAST STATION ANNIHILATION MONUMENT

Kolejne etapy budowy Pomnika
Glimpses of the renovation and the construction of the Radegast site

2003 r.

2004 r.

2005 r.

2003 r.

2004 r.

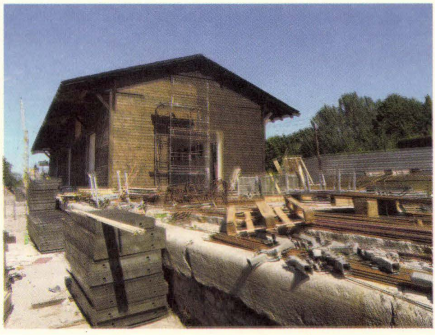

2005 r.

Remont oryginalnego budynku stacji / Renovation of the original station building

2003 r.

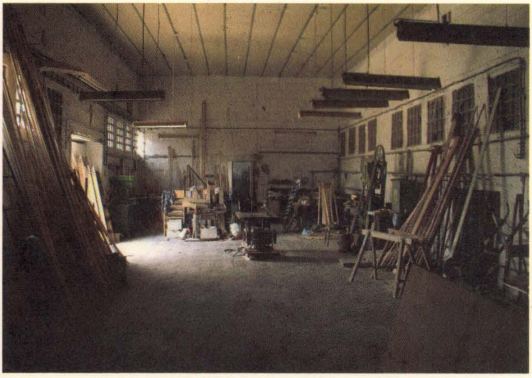

2004 r.

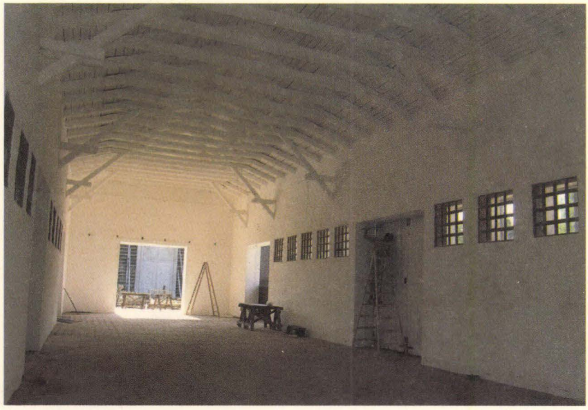

2005 r.

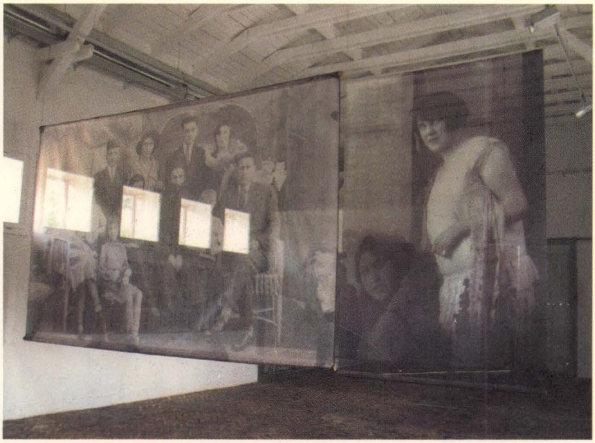
Wnętrze budynku stacyjnego / Interior of the station building

2003 r.

2004 r.

2005 r.

Budowa Tunelu Deportowanych / Construction of the Tunnel of the Deported

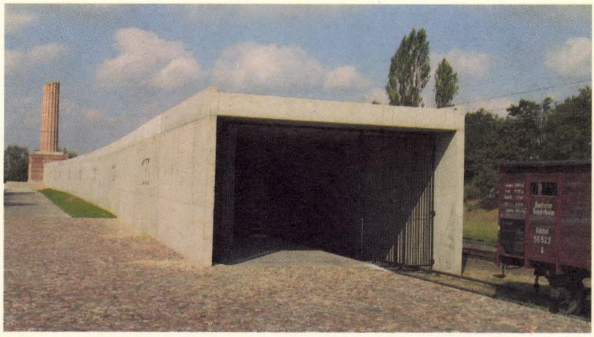

2003 r.

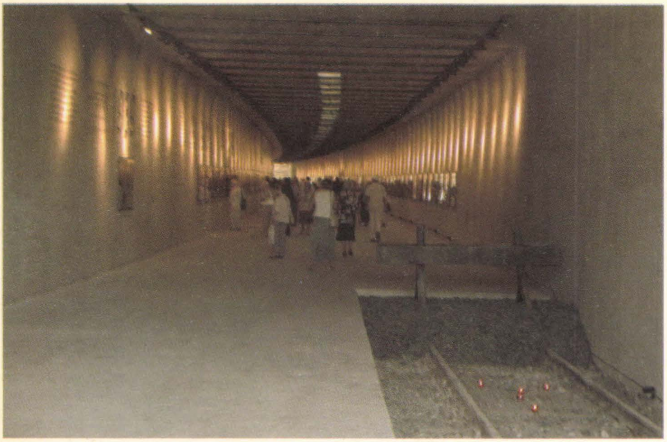

2004 r.

2005 r.

Wnętrze Tunelu Deportowanych
Interior of the Tunnel of the Deported

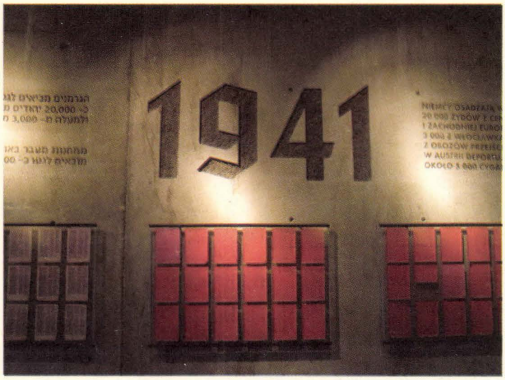

Dziedziniec / The courtyard

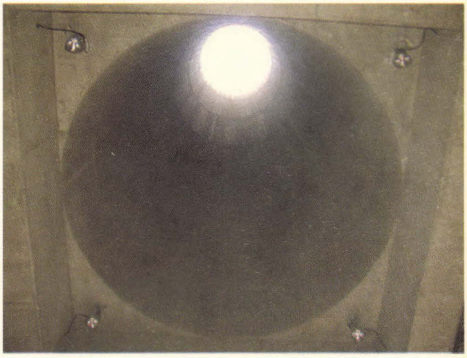

Tunel Deportowanych
Tunnel of the Deported

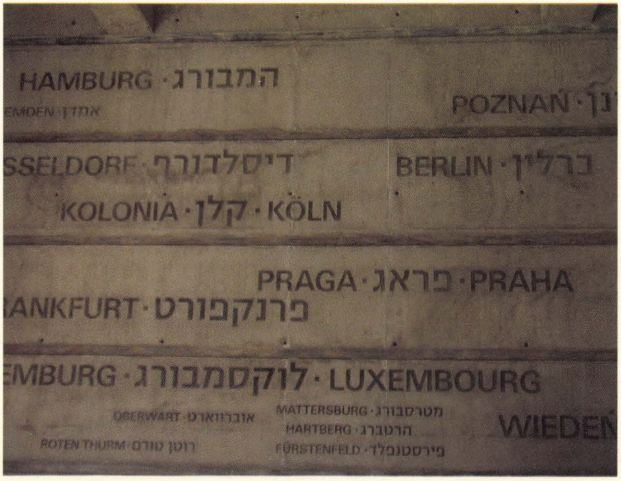
Detale wnętrza / Details of the interior

Tunel Deportowanych
Tunnel of the Deported

Kolumna Pamięci
Column of Remembrance

Hol Miast
Hall of Towns

Od sierpnia 2004 Pomnik Zagłady - Stację Radegast odwiedziły tysiące zwiedzających z kraju i zagranicy.
Since August 2004 the Radegast Station Annihilation Monument has been visited by thousands guests from throughout Poland and abroad.

„5,5 tysiąca gości wzięło udział w uroczystościach
1500 Ocalonych i ich rodzin zarejestrowało się w biurze organizacyjnym
360 dziennikarzy akredytowało się w biurze prasowym Obchodów
300 wolontariuszy pracowało przy uroczystościach
120 harcerzy pomagało starszym osobom, roznosiło wodę, wskazywało drogę." - Gazeta Wyborcza

„Najważniejszymi honorowymi gośćmi uroczystości byli łódzcy Żydzi, ocaleni z getta. Gdy David Harris, dyrektor Amerykańskiego Komitetu Żydowskiego poprosił ich, by na chwilę wstali, można było zobaczyć tych, którzy przeżyli, choć niegdyś zostali skazani na śmierć." – Gazeta Wyborcza

„Na drewnianym budynku dworca kolejowego białe tablice z czarnym gotyckim napisem Radegast. Obok stoją oplecione drutem kolczastym bydlęce wagony. Jakby czas się zatrzymał, a wagony czekały na ostatni transport. Radegast nie jest tak słynny jak Umschlagplatz, ale dla łódzkich Żydów znaczy tyle samo." - Rzeczpospolita

„Decyzje władz miasta – i prezydenta Jerzego Kropiwnickiego – by zorganizować uroczyste obchody i uczcić pamięć wymordowanych łódzkich Żydów, to dobry początek przywracania miastu jego amputowanej historii, przypomnienia, że kiedyś w tym mieście obok polskiego (i niemieckiego) rozbrzmiewał również jidysz." – Gazeta Wyborcza

2005

„Kardynał Jean-Marie Lustiger, były arcybiskup Paryża, bliski współpracownik i przyjaciel Jana Pawła II, poprowadził mszę świętą w intencji ofiar łódzkiego getta. Modlił się w kościele p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Lustiger koncelebrował mszę po łacinie, do wiernych mówił po francusku, a oni odpowiadali mu po polsku. *Na siłę zła możemy odpowiedzieć tylko jeszcze większą siłą miłości. Odnówmy w sobie tę miłość,* apelował" – Gazeta Wyborcza

„Ten naród, który od Boga otrzymał przykazanie „nie zabijaj", doświadczył go na sobie w sposób szczególny mówił w homilii ks. arcybiskup Władysław Ziółek. *Nie było w Łodzi konfliktów między zamieszkującymi ją nacjami (...) Dzieci bogatych żydowskich przemysłowców posyłane bywały do katolickich szkół. Nawet ten kościół, choć zamieniony przez Niemców na magazyn, trwał na terenie getta i dzielił jego losy."* – Express Ilustrowany

attending Catholic schools. Even this church, although converted by the Germans to a warehouse, existed in the ghetto and shared its fate.' – Express Ilustrowany

'A millionaire from Frankfurt donated 250,000 euro for the construction of the memorial to the ghetto victims [...] Although Łódź inhabitants do not know him very well, Josef Buchmann is again present in his family's home city. Since the end of the 80s, he has supported the canteen for needy members of the Jewish community and helps with renovations of the Jewish Cemetery. Last year he financed the construction of a database documenting cemetery graves.' – Gazeta Łódzka

'*We were at Radegast and we are surprised with the extent of this memorial. It's a very important place for us and we are very moved with what we saw. We also have our tree in the Survivor's Park.*' – from an interview with Rachela and Lolek Grynfeld, Gazeta Łódzka

'The Tel Aviv Municipality has donated $50,000 towards a memorial to the Jews deported from the central Polish city of Łódź and killed by the Nazis during World War Two, Łódź city officials said. The $1.6 million memorial was inaugurated last year at the site of a former city freight train station from which the Germans sent nearly 150,000 Jews to their deaths in the concentration camps. The Polish Government contributed 250,000 Euro towards the august memorial at the Radegast train station, with the municipalities of Vienna, Frankfurt, and Luxembourg each contributing between 25,000 and 100,000 Euro each for the memorial.' – The Jerusalem Post

For 60 years, no one in Poland spoke about the eradication of the Jews of Lodz - until the Holocaust memorial was established. For the Poles, this is not only a journey to the past of the Jews who were exterminated on their soil; for many, it is also a journey through time to their own past. Following years of German occupation, plus another 40 years of what many see as Soviet occupation, they now have a chance to face their history for the first time (...) The idea of setting up the memorial came from Lodz Mayor Jerzy Kropiwnicki, a Catholic nationalist, and was supported by the Polish government and outgoing President Aleksander Kwasniewski. - Haaretz

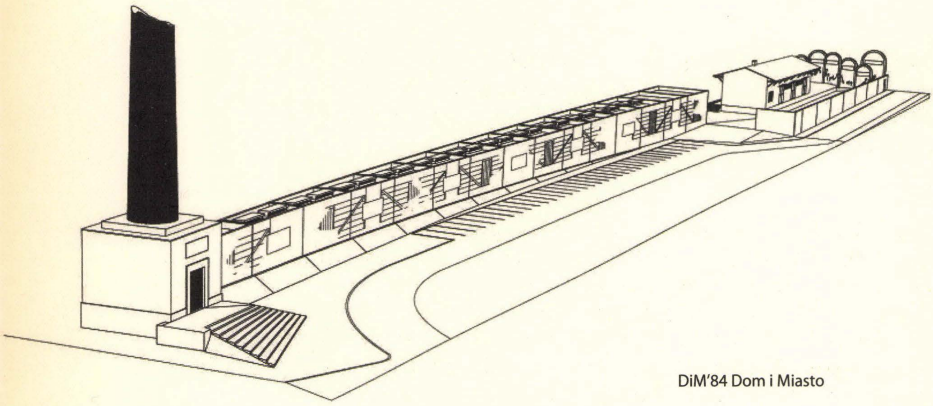
„Milioner z Frankfurtu dal na budowę pomnika ofiar łódzkiego getta ponad milion złotych (...) Choć łodzianie wiedzą o nim niewiele, już od 20 lat Josef Buchmann jest znowu obecny w rodzinnym mieście. Od końca lat 80. wspiera stołówkę dla biednych członków gminy żydowskiej oraz finansuje porządkowanie Cmentarza Żydowskiego. W ubiegłym roku sfinansował stworzenie bazy danych pochowanych tam osób." - Gazeta Wyborcza

„Byliśmy na stacji Radegast i jesteśmy zdumieni, jak tam teraz wygląda. To bardzo ważne miejsce dla nas i jesteśmy naprawdę wzruszeni. Mamy też swoje drzewko w Parku Ocalonych" – fragment rozmowy z Rachelą i Lolkiem Grynfeldami. Gazeta Wyborcza

"Miasto Tel Awiw przekazało 50 tysięcy dolarów na rzecz pomnika upamiętniającego Żydów wywiezionych z Łodzi i zamordowanych przez hitlerowców podczas II wojny światowej. Budowa memoriału, kosztującego 1,6 miliona dolarów została rozpoczęta w zeszłym roku. Powstaje on w miejscu stacji przeładunkowej, z której Niemcy wysłali niemal 150 tysięcy Żydów na śmierć w obozach koncentracyjnych. Rząd polski wsparł budowę kwotą 1 miliona zł. Do grona darczyńców dołączyły władze Wiednia, Frankfurtu i Luksemburga z sumami od 25 do 100 tysięcy Euro." - Jerusalem Post

„Przez 60 lat nikt w Polsce nie mówił o zagładzie łódzkich Żydów – aż do momentu utworzenia pomnika upamiętniającego Holokaust. Dla Polaków jest to nie tylko refleksja nad losem Żydów zgładzonych na własnej ziemi; to również spojrzenie na własną przeszłość. Po niemieckiej okupacji, a następnie 40 latach reżimu komunistycznego, wreszcie mają okazję, by w pełni przyjrzeć się swojej historii (...) Inicjatorem wybudowania pomnika jest wywodzący się z ugrupowania narodowo-katolickiego prezydent Łodzi, Jerzy Kropiwnicki, a we wszystkich działaniach wspierał go rząd polski i kończący swoją kadencję prezydent Aleksander Kwaśniewski". – Haaretz

MONUMENTS COMMEMORATING THE LITZMANNSTADT GHETTO IN ŁÓDŹ

DiM'84 Dom i Miasto

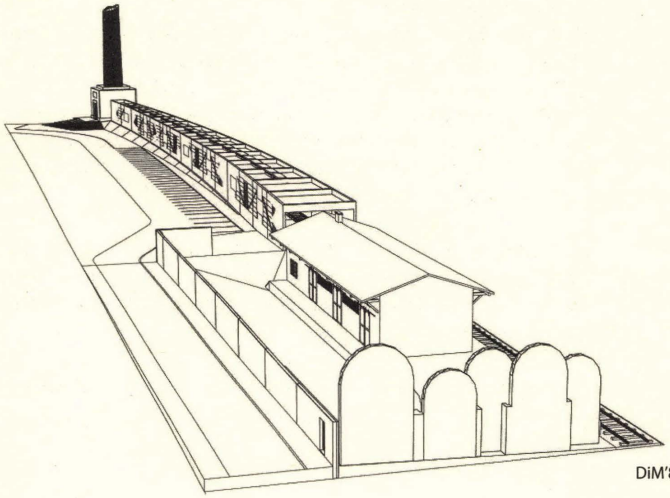
The Radegast Station Annihilation Monument

The idea of creating the monument came about after the rediscovery of a modest wooden building, and placed near the railroad track was a sign that said 'Krupp.' This was a freight train station for the Litzmannstadt Ghetto during the Second World War. It was the point of destination for transports of Jews from Western Europe (19,953 people). It was also a point of departure to death camps in Chełmno nad Nerem (Kulmhof am Ner) and Auschwitz-Birkenau.

The main purpose of erecting this monument is to remember all those who went through the Litzmannstadt Ghetto. The monument consists of the original wooden station building, The Tunnel of the Deported, The Hall of Towns, and The Memorial Column. The memorial site is constructed in such a way that it allows the visitor to identify with the deported. A collection of 3,500 transport lists illustrates the numbers of those sent to their deaths.

Construction of the Annihilation Monument took over two years to complete and would not have been accomplished without contributions from Poland and as well as from many people and institutions abroad. The total cost of the memorial amounts to $1.8 million (US). Over $1 million was raised thanks to the generosity of private donors, business enterprises, institutions, state authorities and foreign municipalities (*see page 60*).

KOMPLEKS POMNIKÓW UPAMIĘTNIAJĄCYCH LITZMANNSTADT GETTO W ŁODZI

DiM'84 Dom i Miasto

Pomnik Zagłady – Stacja Radegast

Idea utworzenia pomnika narodziła się, gdy ustalono, iż stojący przy torach z sygnaturą Kruppa, skromny drewniany budynek, był w czasie II wojny światowej stacją przeładunkową dla Litzmannstadt Getto. Na tę stację Niemcy przywozili transporty Żydów z Europy Zachodniej (19 953 osoby) i z niej odjeżdżały pociągi w kierunku Chełmna nad Nerem i Auschwitz- Birkenau.

Celem instalacji wzniesionej przy bocznicy kolejowej jest upamiętnienie wszystkich, którzy przeszli przez Litzmannstadt Getto. Składa się nań: oryginalny budynek stacyjny, Tunel Deportowanych oraz Hol Miast i Kolumna Pamięci. Zwiedzanie tego memoriału jest zaplanowane tak, by odwiedzający mógł utożsamić się z wywożonymi do obozów zagłady. O tym, ilu ich było, świadczy 3 i pół tysiąca list transportowych, zawierających nazwiska wysłanych na śmierć.

Budowa Pomnika Zagłady trwała dwa lata i nie byłaby możliwa, gdyby nie pomoc darczyńców z Polski i zagranicy. Koszt całości pomnika to ponad 5 milionów zł. Ponad 3 miliony udało się zebrać dzięki szczodrości firm, osób prywatnych, instytucji, władz państwowych oraz miast zagranicznych *(patrz str. 61)*.

Survivors' Park

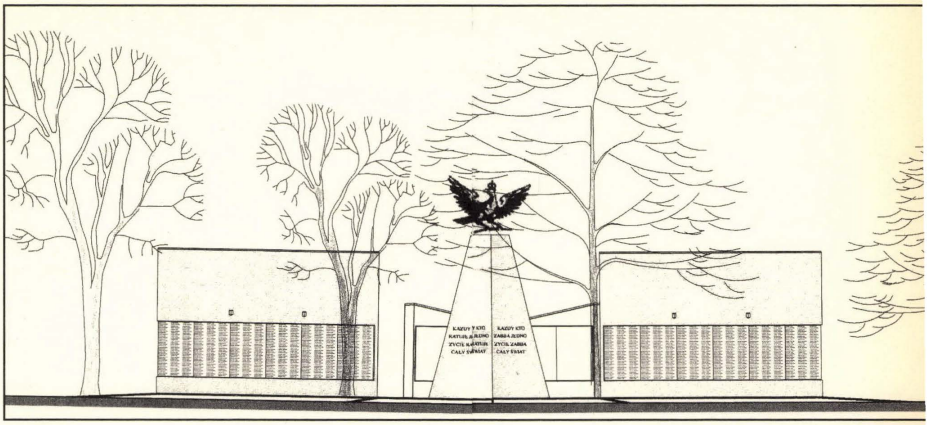
Survivors' Park was established on the initiative of the Mayor of Łódź, Jerzy Kropiwnicki. This idea to honor the Survivors was brought about by Halina Elczewska, one of the former Litzmannstadt Ghetto prisoners.
It is a unique place on a European scale, as it became a significant symbol of survival and perseverance. There are 387 trees planted by Survivors. Each tree is registered by a number and the name of each person who planted it. The park encompasses 8 hectares, including part of a branch of the Łódka River and the soon-to-be erected Monument Honoring Poles Who Saved Jews During the Second World War.

The Radegast Station Annihilation Monument and the Monument Honoring Poles who Saved Jews During the Second World War were designed by Czesław Bielecki and DiM'84 Dom i Miasto (www.dim.com.pl)

Survivors' Park is designed and realized by Grażyna Ojrzyńska

Park Ocalonych
Survivors' Park

DiM'84 Dom i Miasto

Park Ocalonych

Park powstał z inicjatywy Prezydenta Miasta Łodzi, Jerzego Kropiwnickiego. Pomysłodawczynią utworzenia memoriału ku czci Ocalonych była Halina Elczewska, jedna z tych, którzy przeżyli Litzmannstadt Getto.
Park jest miejscem niezwykłym na skalę europejską, stał się bowiem swoistym symbolem trwania i niezniszczalności. Rośnie w nim 387 drzew zasadzonych rękami Ocalonych. Każdemu z drzewek nadano numer i wpisano do specjalnego rejestru wraz z nazwiskiem osoby, która je zasadziła. Ocaleni otrzymali też specjalne certyfikaty.
Park jest usytuowany przy ul. Wojska Polskiego, na terenie przylegającym do granic Litzmannstadt Getto. Zajmuje powierzchnię ponad 8 hektarów, w tym fragment doliny rzeki Łódki. W parku zostanie również wzniesiony Pomnik Polaków Ratujących Żydów podczas II Wojny Światowej.

Pomnik Zagłady – Stacja Radegast oraz Pomnik Polaków Ratujących Żydów podczas II Wojny Światowej zostały zaprojektowane przez Czesława Bieleckiego i firmę DiM'84 Dom i Miasto (www.dim.com.pl).

Autorką i realizatorką projektu Parku Ocalonych jest Grażyna Ojrzyńska

ON-GOING PROJECTS CONNECTED WITH THE COMMEMORATION OF THE JEWS OF ŁÓDŹ

Co-operation with the Monumentum Iudaicum Lodzense Foundation.

In 1997, the city of Łódź, together with the Organization of Former Residents of Łódź in Israel, established a foundation, the Monumentum Iudaicum Lodzense Foundation. Its main objective is the preservation of Jewish heritage in Łódź and the restoration of the Jewish Cemetery in particular. Since its establishment, the Foundation annually receives $17,000 (US) from the Łódź city budget. This amount is designated for the renovation of grave sites and mausoleums (including that of the legendary industrialist Izrael Poznański, among others).

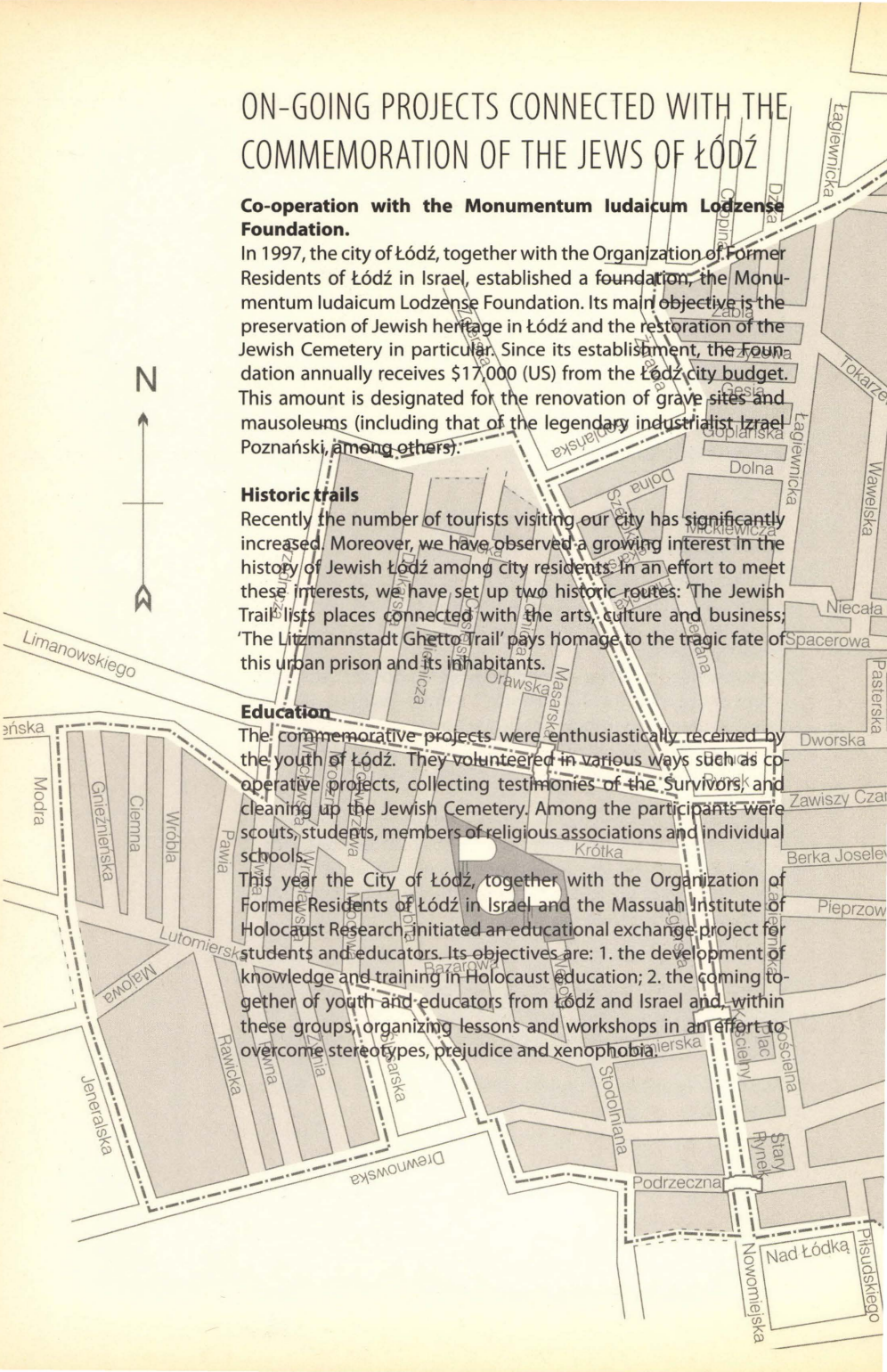
Historic trails

Recently the number of tourists visiting our city has significantly increased. Moreover, we have observed a growing interest in the history of Jewish Łódź among city residents. In an effort to meet these interests, we have set up two historic routes: 'The Jewish Trail' lists places connected with the arts, culture and business; 'The Litzmannstadt Ghetto Trail' pays homage to the tragic fate of this urban prison and its inhabitants.

Education

The commemorative projects were enthusiastically received by the youth of Łódź. They volunteered in various ways such as co-operative projects, collecting testimonies of the survivors, and cleaning up the Jewish Cemetery. Among the participants were scouts, students, members of religious associations and individual schools.

This year the City of Łódź, together with the Organization of Former Residents of Łódź in Israel and the Massuah Institute of Holocaust Research, initiated an educational exchange project for students and educators. Its objectives are: 1. the development of knowledge and training in Holocaust education; 2. the coming together of youth and educators from Łódź and Israel and, within these groups, organizing lessons and workshops in an effort to overcome stereotypes, prejudice and xenophobia.

DŁUGOFALOWE PROJEKTY ZWIĄZANE Z UPAMIĘTNIENIEM ŁÓDZKICH ŻYDÓW

Współpraca z Fundacją Monumentum Iudaicum Lodzense.
W 1997r. miasto Łódź, wraz ze Stowarzyszeniem Byłych Łodzian w Izraelu założyło Fundację Monumentum Iudaicum Lodzense. Celem istnienia tej Fundacji jest opieka nad dziedzictwem żydowskim w Łodzi, a szczególnie ratowanie zabytków cmentarza przy ul. Brackiej. Od momentu powstania Fundacja corocznie otrzymuje z miejskiego budżetu 50 000 zł. Ta kwota jest przeznaczana przede wszystkim na restaurowanie grobowców (m.in. Izraela Poznańskiego).

Szlaki historyczne
W związku z wzrastającym zainteresowaniem historią „Łodzi żydowskiej" oraz zwiększającą się liczbą turystów odwiedzających nasze miasto, opracowane zostały dwie trasy pamięci: „szlak żydowski", pokazujący miejsca związane z kulturą, nauką, przemysłem oraz „szlak Litzmannstadt Getto", upamiętniający tragiczny los „zamkniętej dzielnicy" i jej mieszkańców.

Edukacja
Działania związane z upamiętnieniem łódzkich Żydów spotkały się z bardzo dużym zainteresowaniem ze strony młodzieży. Uczniowie i studenci od początku brali udział w najprzeróżniejszych programach i akcjach, począwszy od sprzątania kwater na Cmentarzu Żydowskim, poprzez pomoc w organizacji obchodów rocznicowych po zbieranie wywiadów z Ocalonymi. W te działania zaangażowane są organizacje harcerskie, religijne, studenci oraz poszczególne szkoły. W tym roku rozpoczął się również program wymiany edukacyjnej z Izraelem. Został przygotowany przez Urząd Miasta Łodzi, Stowarzyszenie Byłych Łodzian w Izraelu oraz Instytut Badań nad Holokaustem „Massuah". Jego cele to: 1. rozwinięcie wiedzy i umiejętności pedagogów, dotyczących edukacji na temat Holokaustu, 2. spotkania i integracja młodzieży i nauczycieli z Łodzi i Izraela, a w jej efekcie walka ze stereotypami, uprzedzeniami i ksenofobią.

MASTER

PUBLICATIONS, FILMS, CDs

Publications:

'The Łódź Ghetto 1940-1944: Vademecum,' published by the State Archives in Łódź, BILBO Publishing House, Łódź 2003 (English and Polish version)

Rachel and Eliezer Grynfeld 'Gwizd życia', published by 'Biblioteka Tygla Kultury', Łódź 2005

Julian Baranowski, 'The Gypsy Camp in Łódź, 1941-1942,' published by the State Archives in Łódź,

Jacek Wdzięczak 'Kids of the Ghetto', the Artist's Book, Łodź 2004

Julian Baranowski, 'The Viennese Jews in the Łódź Ghetto, 1941-1944,' published by the State Archives in Łódź, Monumentum Iudaicum Lodzense Foundation, Łódź 2004 (German and Polish version)

Marek Szukalak, Andrzej Kempa 'Jews of the Past Łódź. A Dictonary' Vol. 1-4. Published by 'Oficyna Bibliofilów', Łódź 2001-2004

'Jews of Łódź,' edited by Andrzej Machejek, published by Hamal, Łódź 2004 (English and Polish version)

'Jews of Łódź,' edited by Andrzej Machejek, published by Hamal, Łódź 2004 (English and Polish version)

Joanna Podolska, Jacek Walicki, 'Jewish Cemetery in Łódź: A Guide,' Oficyna Bibliofilów, Łódź 2002 (English and Polish version)

Joanna Podolska, 'The Litzmannstadt Ghetto, Traces: A Guide to the Past,' published by Piątek Trzynastego Publishing House, Łódź, 2004 (English and Polish version)

Tosia and Aleksander Klugman '... A droga wiodła przez Łódź', published by 'Biblioteka Tygla Kultury', Łódź 2005

PUBLIKACJE, FILMY, PŁYTY

Wydawnictwa:

„Vademecum. Łódzkie Getto 1940-1944", wyd. Archiwum Państwowe w Łodzi, Wydawnictwo BILBO, Łódź 2003
(wersja językowa angielska i polska)

Rachel i Eliezer Grynfeldowie „Gwizd życia", Biblioteka „Tygla Kultury", Łódź 2005

Julian Baranowski, „Obóz cygański w Łodzi w latach 1941-1942", wyd. Archiwum Państwowe w Łodzi, Wydawnictwo BILBO, Łódź 2003
(wersja językowa angielska i polska)

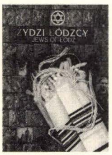
Jacek Wdzięczak „Dzieciaki getta", książka artystyczna, Łódź 2004

Julian Baranowski, „Żydzi wiedeńscy w getcie łódzkim w latach 1941-1944", wyd. Archiwum Państwowe w Łodzi, Fundacja Monumentum Iudaicum Lodzense, Łódź, 2004
(wersja językowa niemiecka i polska)

Marek Szukalak, Andrzej Kempa „Żydzi dawnej Łodzi. Słownik biograficzny". Tom 1-4. Wyd. Oficyna Bibliofilów, Łódź 2001-2004

Żydzi łódzcy", pod red. Andrzeja Machejka, wyd. Hamal, Łódź 2004
(wersja językowa angielska i polska)

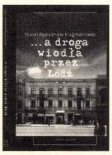

Oskar Singer, „Przemierzając szybkim krokiem getto". Wyd. Oficyna Bibliofilów, Łódź 2002

Joanna Podolska, Jacek Walicki, "Przewodnik po cmentarzu żydowskim w Łodzi", Oficyna Bibliofilów, Łódź 2002
(wersja językowa angielska i polska)

Joanna Podolska „Litzmannstadt Getto. Ślady. Przewodnik po przeszłości", wyd. Piątek Trzynastego, Łódź, 2004
(wersja językowa angielska i polska)

Tosia i Aleksander Klugmanowie „...a droga wiodła przez Łódź", Biblioteka „Tygla Kultury", Łódź 2005

Documentaries:

'Radegast Station'
by Małgorzata Burzyńska-Keller,
2004

'The Gypsy Camp'
by Jarosław Sztandera,
2004

'A Commemoration: The 60th Anniversary
of the Liquidation of the Litzmannstadt Getto
in Łódź' by Artur Skonieczny, 2005

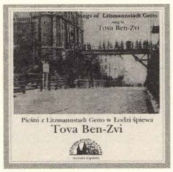

'Out of the Depth I Cry...'
by Wojciech Gierłowski,
2005

CDs:

Andrzej Krauze,
'Children of the Łódź Ghetto,'
2004

Tova Ben Zvi,
'Songs from the Litzmannstadt Ghetto,'
2004

Aleksander Tansman,
'The Prophet Isaiah,' Symphonic oratorio;
Three Cantors and the Great Jerusalem Choir,'
2004

Filmy dokumentalne:

„Stacja Radegast",
reż. Małgorzata Burzyńska-Keller,
2004.

„Obóz cygański",
reż. Jarosław Sztandera
2004

„Obchody 60. Rocznicy Likwidacji
Litzmannstadt Getto w Łodzi",
reż. Artur Skonieczny, 2005

„Z głębokości wołam..."
reż. Wojciech Gierłowski,
2005

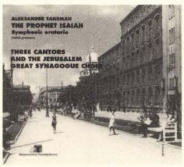
Płyty:

Andrzej Krauze,
„Dzieci z łódzkiego getta",
2004

Tova Ben Zvi,
„Pieśni z Litzmannstadt Getto",
2004.

Aleksander Tansman,
„Prorok Izajasz", oratorium symfoniczne;
Trzej Kantorzy i Chór Wielkiej Synagogi
w Jerozolimie. 2004

Periodicals:

'Chronicle of the City of Łódź,' 2004, special issue dedicated to the memory of the Jews of Łódź

'Chronicle of the City of Łódź,' 'Let This Cry Last Forever: A Report of the 60th Anniversary of Liquidation of the Litzmannstadt Ghetto,' special issue 2005

'Tygiel Kultury,' 4-6/2004, a special issue of the 60th Anniversary of the Liquidation of the Litzmannstadt Ghetto

'Piotrkowska 104,' 8/2004, an issue dedicated to the 60th Anniversary of the Liquidation of the Litzmannstadt Ghetto

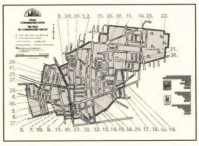
Commemorative mementos:

A coin commemorating the 60th Anniversary of the Liquidation of the Litzmannstadt Ghetto in Łódź, issued by the National Bank of Poland

A replica of the special coin from the Litzmannstadt Ghetto

Maps of the Litzmannstadt Ghetto, listing historic sites connected to the Jewish culture and the Second World War

Czasopisma:

Kronika Miasta Łodzi, 2/2004, numer poświęcony pamięci społeczności Żydów łódzkich

Kronika Miasta Łodzi, „Żeby ten krzyk nie przeminął. Materiały z Obchodów 60. Rocznicy Likwidacji Litzmann stadt Getto", wydanie specjalne 2005

Tygiel, 4-6/2004 wydanie specjalne z okazji 60. Rocznicy Likwidacji Litzmannstadt Getto w Łodzi

Piotrkowska 104, 8/2004, numer poświęcony Obchodom 60. Rocznicy Likwidacji Litzmannstadt Getto w Łodzi.

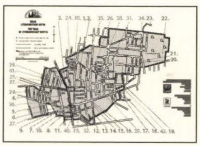
Wydawnictwa okolicznościowe:

Moneta upamiętniająca 60. Rocznicę Likwidacji Litzmannstadt Getto w Łodzi, wydana przez Narodowy Bank Polski

Replika „rumki", monety będącej w obiegu w Litzmannstadt Getto w Łodzi

Mapki i plany Litzmannstadt Getto, zawierające miejsca związane z losami Żydów podczas II wojny światowej

COOPERATION WITH TEL AVIV

Tel Aviv and Łódź signed an agreement of partnership in 1994. The cooperation between the cities is growing more and more. At the beginning, it focused on so-called 'sentimental tourism' based on the multicultural roots of Łódź and encouraging former Łódź residents to return to the city of their youth. As a next step, the two cities expanded their contacts to business and cultural exchange.

Business mission

In February 2005, a business and cultural mission to Israel was launched by the City of Łódź. Over 50 representatives of different enterprises, business organizations, institutes of higher education, theaters and museums from Łódź participated in meetings with business people and representatives in the arts and sciences of Israel. The mission program included:
Visit to Yokneam Egido Technology Park
Meetings with the Jerusalem Chamber of Commerce and Palestinian Chamber of Commerce
Meeting with Tel Aviv University authorities and scholars
Meetings with institutions researching Jewish history: Yad Vashem Institute, The Massuah Institute for Holocaust Research, the Ghetto Fighters' Museum, The Diaspora Museum in Tel Aviv.

Fairs

In 2004 and 2005 our city participated in the International Mediterranean Tourism Market (Tel Aviv), the largest tourism fair in the Mediterranean basin. Our exhibition was received with high interest.
In March 2005 Tel Aviv participated in the International Tourist Sites Fair 'Where Cultures Meet'

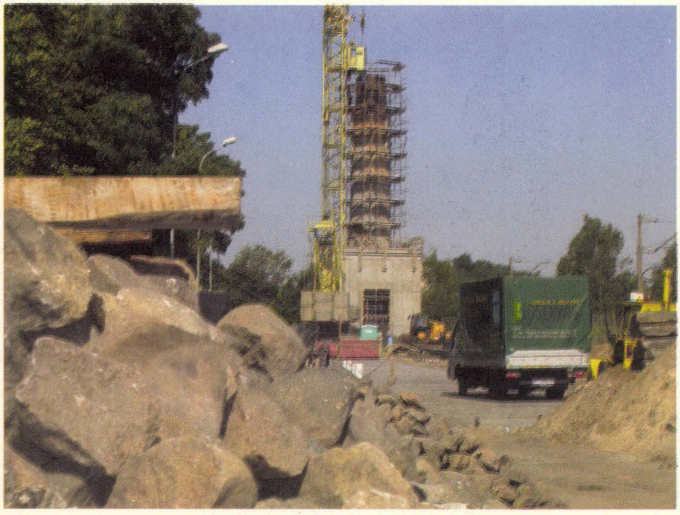
In 2005, the City of Tel Aviv also contributed to the construction of the Radegast Station Annihilation Monument.

Budowa Holu Miast i Kolumny Pamieci
Construction of the Hall of Towns and the Column of Remembrance

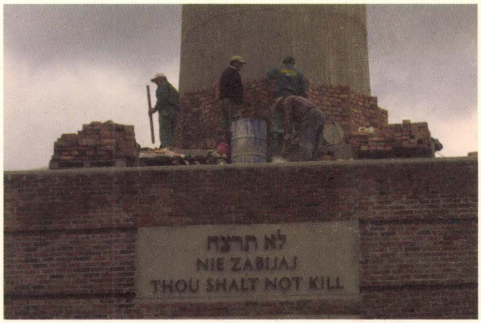

2004 r.

2004 r.

2005 r.

Park Ocalonych / Survivors' Park

Lipiec 2004 r. / July 2004

2004 r.

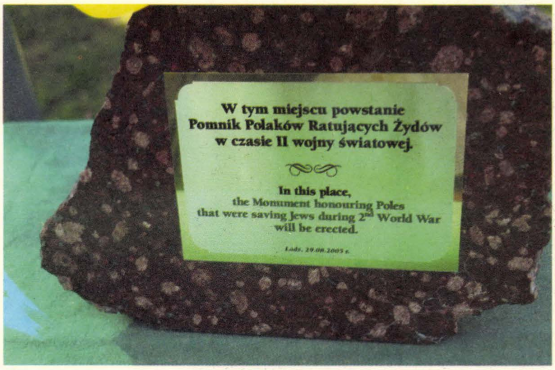
Widok w kierunku południowym.
View to the southern part of the park.

Koryto rzeki Łódki.
Branch of the Łódka River.

Widok w kierunku wschodnim.
View of the eastern end of the park.

Kamień węgielny pod budowę Pomnika Polaków Ratujących Żydów w czasie II wojny światowej.
Foundation stone for a monument dedicated to the Poles who saved Jewish lives the 2nd WW.

Obelisk upamietniający założenie parku.
An obelisk commemorating the establishment of the park.

2005 r.

W parku zasadzono m.in. brzozy, klony, dęby.
There are, i. a. birch, maple and oak trees planted in the park.

Zasadzone drzewko
Newly-planted tree

Widok ogólny Parku Ocalonych
Views of Survivors' Park

Projekt parku i Pomnika Polaków Ratujących Żydów.
Wizualizacja autorstwa Pracowni Architektury 3DProjekt s.c.
A model of the park and the Monument Honoring Poles Who Saved Jews During the 2nd World War,
as visualized by the Design Studio 3DProjekt s.c.

3DProjekt s.c.

3DProjekt s.c.

Sierpień 2005 r. / August 2005

WSPÓŁPRACA Z TEL AWIWEM,

Tel Awiw i Łódź podpisały umowę o partnerstwie w 1994 r. Od kilku lat nabiera ona coraz intensywniejszych wymiarów. Początkowo koncentrowała się na tzw. „turystyce sentymentalnej" poprzez nawiązywanie do korzeni Łodzi jako miasta wielonarodowościowego i zachęcaniu byłych łodzian do powrotu do miasta ich młodości. Kolejny etap to rozszerzenie kontaktów na płaszczyźnie gospodarczej i kulturalnej.

Mer Tel Awiwu, Ron Huldai i Prezydent Łodzi, Jerzy Kropiwnicki
Mayor of Tel Aviv Ron Huldai and Mayor of Łódź Jerzy Kropiwnicki

Misja Gospodarcza

W lutym 2005r. została zorganizowana misja gospodarczo – kulturalna do Izraela. Ponad 50 reprezentantów firm, izb przemysłowych, uczelni, teatrów i muzeów brało udział w licznych spotkaniach z biznesmenami oraz przedstawicielami świata kultury i nauki Izraela. W programie znalazły się m.in.:
Wizyta w Parku Technologicznym „Yokneam Egido"
Rozmowy z Jerozolimską Izbą Handlową i Palestyńską Izbą Gospodarczą
Spotkanie z władzami Uniwersytetu w Tel Awiwie,
Wizyty i spotkania w instytucjach zajmujących się badaniami nad historią Żydów: w Instytucie Yad Vashem, Instytucie Badań nad Holokaustem „Massuah", w Muzeum Bojowników Getta oraz w Muzeum Diaspory w Tel Awiwie.

Udział w targach

W latach 2004 i 2005 nasze miasto wzięło udział w International Mediterranean Tourism Market (Tel Awiw), największych targach turystycznych w basenie Morza Śródziemnego. Stoisko Łodzi cieszyło się bardzo dużym zainteresowaniem odwiedzających; natomiast w marcu 2005r. na organizowanych w Łodzi targach „Na styku kultur" ze swoją ofertą turystyczną zaprezentował się Tel Awiw.

Tel Awiw w roku 2005 również wsparł finansowo budowę Pomnika Zagłady – Stacji Radegast.

FINANCES

The City of Łódź has made an enormous effort to bring about projects commemorating its Jewish heritage and the community that had made significant contributions to the development and personality of this city. Costs of particular projects are as follows:

		Cost in USD	City	Contributors
2003-2004 The Commemoration of the 60th Anniversary of Liquidation of the Litzmannstadt Ghetto	Commemoration of historical places related to the Jews of Łódź	2,166		
	Historic trails	2,215		
	Comemorative ceremonies	550,000		
	TOTAL	**554,381**	**254,381**	**300,000**
2003 -2005 The Radegast Station Annihilation Monument	Renovation of the original station building	484,519		
	Construction of the Tunnel of the Deported	888,513		
	Construction of the Hall of Towns	265,045		
	Other components	149,542		
	TOTAL	**1,787,619**	**774,286**	**1,013,333**
2004 -2006 The Survivors' Park (90% of costs to be born in coming years)	Construction of the Survivors' Park	966,600		
	Monument of Poles Saving Jews during WWII	190,000		
	The pond	500,000		
	TOTAL	**1,656,600**	**1,620,000**	**36,666**
2003-2004 Cleaning and revitalization works in vicinity to Jewish memorials	Renovation of roads	433,000		
	Revitalization of the greens	66.000		
	Cleaning of the Jewish cemetery	18,600		
	TOTAL	**518,600**	**518,600**	—
2005 The Commemoration of the 61st Anniversary of Liquidation of the Litzmannstadt Ghetto	Comemorative ceremonies	50.000		
	Exhibitions	21,300		
	TOTAL	**71,300**	**67,300**	**4,000**
	TOTAL AMOUNT	**4,588,667**	**3,234,668**	**1,353,999**

Comparable rate of exchange $1 USD = 3 zł.

FINANSE

Łódź poniosła olbrzymi wysiłek finansowy, realizując działania upamiętniające społeczność żydowską, która to miasto współtworzyła i doprowadziła do jego rozkwitu. Koszt realizowanych zadań, to odpowiednio:

		Koszt	Udział miasta	Sponsorzy
2003 -2004 Obchody 60. Rocznicy Likwidacji Litzmannstadt Getto	Upamiętnienie miejsc związanych z historią łódzkich Żydów	6 500 zł		
	Przygotowanie tras historycznych	6 645 zł		
	Uroczystości rocznicowe	1 650 000 zł		
	CAŁOŚĆ	**1 663 145 zł**	**763 145 zł**	**900 000 zł**
2003-2005 Pomnik Zagłady – Stacja Radegast	Renowacja oryginalnego budynku stacji	1 453 557 zł		
	Konstrukcja Tunelu Deportowanych,	2 665 539 zł		
	Konstrukcja Holu Miast	795 135 zł		
	Pozostałe elementy	448 626 zł		
	CAŁOŚĆ	**5 362 857 zł**	**2 322 857 zł**	**3 040 000 zł**
2004 -2006 Park Ocalałych (90% kosztów do poniesienia w przyszłych latach)	Budowa Parku Ocalałych	2 900 000 zł		
	Pomnik Polaków Ratujących Żydów	570 000 zł		
	Zbiornik wodny	1 500 000 zł		
	CAŁOŚĆ	**4 970 000 zł**	**4 860 000 zł**	**110 000 zł**
2003-2004 Prace porządkowo – rewitalizacyjne wokół miejsc związanych z historią łódzkich Żydów	Renowacja dróg dojazdowych	1 300 000 zł		
	Rewitalizacja terenów zielonych	200 000 zł		
	Prace porządkowe na Cmentarzu Żydowskim	56 000 zł		
	CAŁOŚĆ	**1 556 000 zł**	**1 556 000 zł**	—
2005 Obchody 61. Rocznicy Likwidacji Litzmannstadt Getto	Uroczystości rocznicowe	150 000 zł		
	Wystawy	64 000 zł		
	CAŁOŚĆ	**214 000 zł**	**202 000 zł**	**12 000 zł**
	CAŁOŚĆ WYDATKÓW	**13 766 002 zł**	**9 704 002 zł**	**4 062 000 zł**

Przyjęto do porównania wydatków kurs $1 USD = 3 zł.

CONTRIBUTORS

The Commemoration of the Jews of Łódź was possible thanks to generous contributors. We are especially grateful to the following institutions, private individuals and municipalities outside Poland for supporting our projects:

Construction of the Radegast Station Annihilation Monument
$ 1,000,000

Prime Minister Marek Belka and the Government of Poland
Mr. Josef Buchmann (Germany)
Vienna
Frankfurt am Main
Tel Aviv
Luxembourg
Mr. Haim Gueron (Israel)
Companies:
Przedsiębiorstwo Budownictwa Ogólnego Enterprise, Łódź
Siemens, Spółka z o.o.
Skanska S.A.

All contributors to the memorial are honored with commemorative plaques placed at the Radegast Station Annihilation Monument.

Survivors' Park
$16,700
The Lodz Special Economic Zone

Commemoration of the Anniversary of the Liquidation of the Litzmannstadt Ghetto in Łódź
$300,000

2004
Ministry of Culture
Plus GSM Mobile Operator
LOT Polish Airlines
Bank Przemysłowo-Handlowy
COMPENSA Insurance Company
KRAL-BIS Company

2005
Marshall of the Łódź Voivodship

SPONSORZY

Upamiętnienie łódzkich Żydów nie byłoby możliwe, gdyby nie pomoc szczodrych darczyńców. Jesteśmy szczególnie wdzięczni następującym instytucjom, osobom prywatnym i władzom miast zagranicznych za wsparcie naszych projektów:

Budowa Pomnika Zagłady – Stacji Radegast
3 000 000 zł

Premier Marek Belka oraz Rząd RP
Josef Buchmann (Niemcy)
Wiedeń
Frankfurt nad Menem
Tel Awiw
Luksemburg
Haim Gueron (Izrael)
Przedsiębiorstwo Budownictwa Ogólnego w Łodzi
Siemens Spółka z o.o.
Skanska S.A.

Były burmistrz Wiednia, Helmut Zilk i Przewodniczący Europ. Stowarzyszenia Romów, Rudolf Sarközi odsłaniający tablice upamiętniajace wiedeńskich Żydów i austriackich Romów zgładzonych w getcie

Former mayor of Vienna, Helmut Zilk and Chairman of European Association of Roma, Rudolf Sarközi, unveiling plaques commemorating Viennese Jews and Austrian Roma, murdered in the ghetto

Wszyscy darczyńcy na rzecz budowy memoriału są honorowani pamiątkowymi tablicami umieszczanymi na Pomniku Zagłady - Stacji Radegast

Park Ocalonych
50 000 zł
Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna

Obchody Rocznicy Likwidacji Litzmannstadt Getto w Łodzi
900 000 zł

2004
Ministerstwo Kultury i Sztuki
Plus GSM
Polskie Linie Lotnicze LOT
Bank Przemysłowo-Handlowy
Towarzystwo Ubezpieczeniowe COMPENSA S.A.
Przedsiębiorstwo Robót Drogowych KRAL-BIS

2005
Urząd Marszałkowski w Łodzi

INSTITUTIONS SUPPORTING THE CITY OF ŁÓDŹ IN ORGANIZING THE COMMEMORATION OF THE JEWS OF ŁÓDŹ

Academic Center of Artistic Initiatives, Łódź

State Archives in Łódź

Jewish Cultural and Historical Center of Łódź

Monumentum Iudaicum Lodzense Foundation

Jewish Community of Łódź

Institute of National Remembrance

Shem Olam – Kfar-Haroeh Institute, Israel

The Institute of Tolerance, Łódź

Yad Vashem Institute, Israel

Ministry of Culture, Republic of Poland

Museum of the History of the City of Łódź

United States Holocaust Memorial Museum, Washington, USA

Museum of Cinematography, Łódź

Regional Museum of Konin

Museum of the Struggle for Independence, Łódź

Council for Protection of the Memory of Combat and Martyrdom

The Roma Association of Poland

Teatr Nowy, Łódź

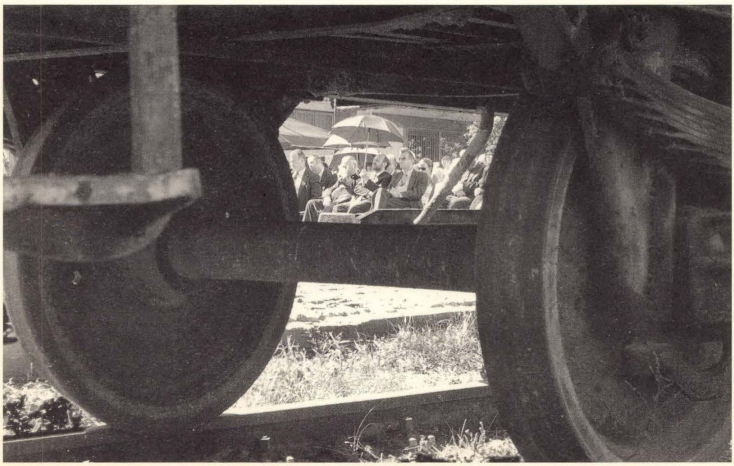
University of Łódź

Organization of Former Residents of Łódź in Israel

Jewish Historical Institute

INSTYTUCJE, KTÓRE WSPIERAŁY URZĄD MIASTA ŁODZI W DZIAŁANIACH UPAMIĘTNIAJĄCYCH ŁÓDZKICH ŻYDÓW

Akademicki Ośrodek Inicjatyw Artystycznych, Łódź
Archiwum Państwowe w Łodzi
Centrum Kultury i Historii Żydów w Łodzi
Fundacja Monumentum Iudaicum Lodzense
Gmina Wyznaniowa Żydowska w Łodzi
Instytut Pamięci Narodowej
Instytut Shem Olam - Kfar-Haroeh, Izrael
Instytut Tolerancji w Łodzi
Instytut Yad Vashem, Izrael
Ministerstwo Kultury i Sztuki RP
Muzeum Historii Miasta Łodzi
Muzeum Holocaustu w Waszyngtonie, USA
Muzeum Kinematografii w Łodzi
Muzeum Okręgowe w Koninie
Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi
Rada Ochrony Pamięci Walki i Męczeństwa
Stowarzyszenie Romów Polskich
Teatr Nowy w Łodzi
Uniwersytet Łódzki
Związek Byłych Łodzian w Izraelu
Żydowski Instytut Historyczny

Biuro Promocji, Turystyki i Współpracy z Zagranicą
Urząd Miasta Łodzi
Bureau of Promotion, Tourism and Foreign Cooperation
City of Łódź
ul. Piotrkowska 104
90 004 Łódź, Poland
tel. + 48 42 638 44 76
fax + 48 42 638 40 89
biuro.promocji@uml.lodz.pl
www.uml.lodz.pl